

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ
САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

2 курсу денної форми навчання

ГІЩИНСЬКОГО Ігоря Юрійовича

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор

МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент

доктор економічних наук, професор

ПІДХОМНИЙ Олег Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

„07” грудня 2023 р., протокол № 5

завідувач кафедри фінансів та обліку,

МЕЛЬНИК С. І.

(підпис)

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Львів

2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

Степан МЕЛЬНИК

«13» квітня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ГПЩИНСЬКОГО Ігоря Юрійовича

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Інституційні та інформаційно-аналітичні основи санкційної політики України»

керівник роботи МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, професор

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені розпорядженням директора Інституту від «07» квітня 2023 р. № 4

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань санкційної політики, інституційних та інформаційно-аналітичних аспектів її реалізації, бібліографічні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) з'ясувати сутність та економічну природу санкцій; дослідити економічні санкції як інструмент зовнішньої політики; окреслити цілі санкційної політики та інформаційно-аналітичні методи її реалізації; розкрити інституційні та інформаційно-аналітичні основи санкційної політики України; оцінити вплив економічних санкцій на економіку країни-агресора; проаналізувати нормативно-правову базу для запровадження санкцій та обґрунтувати способи її вдосконалення; окреслити перспективи вдосконалення санкційної політики; проаналізувати досвід застосування санкцій проти росії окремими країнами Євросоюзу.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків) Середні дані стосовно ефекту від застосування економічних санкцій; приріст реального ВВП Росії; індекс

споживчих цін; розподіл кількості українських та міжнародних санкцій за роками; юрисдикції, що найчастіше запроваджують санкції першими.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРІЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «13» квітня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.07.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2023	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2023	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2023	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

_____ ГПЩИНСЬКИЙ І. Ю.
(підпис) (ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____ МЕЛЬНИК С. І.
(підпис) (ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ГІЩИНСЬКИЙ І.Ю. Інституційні та інформаційно-аналітичні основи санкційної політики України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ санкційної політики, з'ясуванню сутності та економічної природи санкцій. Розглянуто економічні санкції як інструмент зовнішньої політики, визначено цілі санкційної політики, інформаційно-аналітичні методи її реалізації. Проаналізовано інституційні основи та інформаційне забезпечення санкційної політики України та її партнерів. Здійснено оцінку впливу економічних санкцій на економіку країни-агресора. Окреслено шляхи підвищення ефективності санкцій та досвід їх застосування окремими країнами Євросоюзу.

Ключові слова: санкції, санкційна політика, інституційні засоби, інформаційно-аналітичне забезпечення, нормативно-правові основи застосування санкцій.

ANNOTATION

GHISHINSKY I. Yu. Institutional and information-analytical foundations of the sanctions policy of Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is devoted to the study of the theoretical foundations of the sanctions policy, to clarifying the essence and economic nature of the sanctions. Economic sanctions as a tool of foreign policy are considered, the goals of the sanctions policy, informational and analytical methods of its implementation are determined. The institutional foundations and information support of the sanctions policy of Ukraine and its partners are analyzed. An assessment of the impact of economic sanctions on the economy of the aggressor country was made. The ways of increasing the effectiveness of sanctions and the experience of their application by individual countries of the European Union are outlined.

Key words: sanctions, sanctions policy, institutional means, information and analytical support, regulatory and legal basis for the application of sanctions.

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	9
1.1. Сутність та економічна природа санкцій, класифікаційні ознаки санкцій..	9
1.2. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики.....	13
1.3. Інформаційно-аналітичні методи та цілі санкційної політики.....	21
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ЗАСОБІВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	28
2.1. Інституційні основи та інформаційне забезпечення санкційної політики України та її партнерів.....	28
2.2. Аналіз та оцінка впливу економічних санкцій на економіку країни-агресора.....	32
2.3. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України.....	38
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	49
3.1. Шляхи підвищення ефективності санкцій.....	49
3.2. Досвід застосування санкцій проти росії окремими країнами Євросоюзу.....	57
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток зовнішньополітичних відносин ставить перед науковою спільнотою, політичними лідерами та громадськістю важливе завдання дослідження проблеми визначення поняття санкцій, їх класифікації, правомірності застосування примусу в міждержавних відносинах, співвідношення відповідальності та критеріїв їх ефективності. Незважаючи на те, що світове співтовариство офіційно підтверджує свою прихильність цілям і принципам Статуту ООН і на міжнародному рівні, нині ми спостерігаємо порушення основних принципів мирного співіснування та взаємовідносин між суб'єктами іноземних держав. Дотримання загальноприйнятих норм зовнішньополітичних відносин є основоположним для забезпечення стабільного політичного порядку та здебільшого залежить від загального розуміння того, коли застосування примусу є правомірним.

Питання використання економічних санкцій проти росії внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну перебувають у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців, політиків, дипломатів, журналістів, працівників правоохоронних органів. На сьогодні російська федерація є найбільшою підсанкційною країною світу і наразі саме санкції є одним з дієвих інструментів впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти. У питаннях формування та реалізації державної політики у санкційній сфері ключовим є План дій міжнародної експертної групи Єрмака-Макфола щодо посилення санкцій проти рф, підготовлений групою міжнародних та українських експертів.

Дану тематику досліджували такі зарубіжні та вітчизняні науковці як Р. Абдуллаєв, Ю. Білоусов, К. Бугайчук, С. Дорош, К. Елліотт, Е. Ешфорд, Н. Камінська, А. Керн, Д. Олійник, В. Панченко, Н. Резнікова, Ю. Седляр, Т. Федорчак, Г. Хафбауер, О. Шаров та інші. Однак поглибленого вивчення потребують питання інституційних та інформаційно-аналітичних засад реалізації санкційної політики України.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування інституційних та інформаційно-аналітичних основи реалізації санкційної політики України.

Досягнення обраної мети обумовило необхідність вирішення таких **завдань:**

- з’ясувати сутність та економічну природу санкцій;
- дослідити економічні санкції як інструмент зовнішньої політики;
- окреслити цілі санкційної політики та інформаційно-аналітичні методи її реалізації;
- розкрити інституційні та інформаційно-аналітичні основи санкційної політики України;
- оцінити вплив економічних санкцій на економіку країни-агресора;
- проаналізувати нормативно-правову базу для запровадження санкцій та обґрунтувати способи її вдосконалення;
- окреслити перспективи вдосконалення санкційної політики;
- проаналізувати досвід застосування санкцій проти росії окремими країнами Євросоюзу.

Об’єктом дослідження є система заходів щодо реалізації санкційної політики Україною та її міжнародними партнерами.

Предметом дослідження є інституційні та інформаційно-аналітичні основи санкційної політики України.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи дослідження, як: наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу та синтезу – при теоретичному обґрунтуванні сутності, класифікаційних ознак санкцій; логічного узагальнення – для з’ясування характеристик, видів, етапів та цілей запровадження санкцій; групування, вибіркового обстеження – з метою обґрунтування інституційних основ та інформаційно-аналітичного забезпечення санкційної політики; економічного аналізу – при дослідженні ефективності санкцій; структурно-функціонального аналізу – для вивчення

нормативно-правової бази введення санкцій; порівняння – під час аналізу способів та форм реалізації санкційної політики.

Наукова новизна одержаних результатів:

– упорядковано інституційні та інформаційно-аналітичні основи санкційної політики України, проаналізовані чинники, що впливають на ефективність економічних санкцій; обґрунтовано теоретико-методичні підходи до запровадження економічних санкцій з позицій оцінки їхньої ефективності, окреслено роль і завдання вітчизняних та міжнародних інституцій у реалізації санкційної політики проти рф.

Основний зміст роботи. У першому розділі досліджено теоретичні основи санкційної політики, охарактеризовано сутність та економічну природу санкцій. Обґрунтовано основні цілі санкційної політики та особливості застосування інформаційно-аналітичних методів у її реалізації.

У другому розділі проаналізовано ефективність введення санкцій проти росії Україною та її партнерами, оцінено вплив санкцій на економіку країни-агресора. Охарактеризовано нормативно-правові засади вдосконалення санкційної політики України.

У третьому розділі окреслено напрями підвищення ефективності санкцій, досліджено досвід застосування санкцій проти рф деякими європейськими країнами.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменування на 6 сторінках), 2 додатків на 2 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок, із них основний текст – 62 сторінки, які містять 1 таблицю та 2 рисунка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність та економічна природа санкцій, класифікаційні ознаки санкцій

Питання санкцій, санкційних режимів і санкційної політики є міждисциплінарним, різноманітні аспекти якого досліджуються юристами, фінансистами, політологами, журналістами, соціологами. Незважаючи на недостатню активну увагу дослідників до теми санкцій загалом та відсутність досліджень у юридичній та фінансовій літературі, події останніх років змушують зосередити увагу на розкритті їх сутності, їх конкретних політико-правових, економічних та інших механізмів.

Санкція (лат. *sanctio* – найсуворіше рішення, недоторканне узаконення, від лат. *sancire* – затверджую, освячую) – багатозначне слово, яке можна сприймати як дозвіл уповноваженого органу (особи), міру відповідальності тощо [15].

Під санкціями вважають каральний захід правового втручання/регулювання, примусовий захід проти держави, яка порушила міжнародні норми, договори та зобов'язання; спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, що застосовуються відповідно до законодавства конкретної держави щодо фізичних або юридичних осіб [28; 29].

В одному з тлумачних термінологічних словників ця категорія трактується як дія або рішення, які зазвичай є остаточними (перегляду не підлягають). Термін санкція має три основних значення в законодавстві:

1) встановлений законом захід, застосований до порушника, який спричинив певні неприємні наслідки;

2) встановлений законом порядок обов'язкового затвердження акта, що надає йому силу закону, компетентним державним органом чи посадовою

особою (наприклад, санкціонування прийнятого закону главою держави, рішення суду чи прокуратури). слідчі тощо);

3) структурна частина загальної правової норми, яка визначає наслідки їх порушення або невиконання та передбачає певні заходи державного втручання щодо порушника [16, С. 61].

Аналізуючи природу санкцій як інструменту зовнішньополітичних відносин, особливу увагу слід приділити їх здатності швидко модифікуватися відповідно до політичної кон'юнктури. Санкції безпосередньо пов'язані з інтересами розвинених країн і змінюються залежно від напрямку їх зовнішньополітичного курсу. Як правило, саме розвинуті країни найчастіше використовують санкції у своїй зовнішній політиці. Це зумовлено наявністю держав світу з великими політичними та економічними інтересами, необхідними ресурсами, зовнішньополітичним досвідом і впливом на світовій арені. З цього приводу Ю. Седляр зазначає, що аналіз важливих міжнародних конфліктів і кризових ситуацій постбіполярної епохи, вирішення яких не відбулося без запровадження політики багатосторонніх чи односторонніх санкцій [30].

У більшості випадків запровадження таких заходів має супроводжуватися реальним військово-політичним чи економічним тиском на суб'єкта санкцій. Крім того, важливий вплив на ефективність запроваджених санкцій має престиж та авторитет держави у світі та регіоні.

Донедавна переважала думка, що застосування санкцій може бути ефективним лише по відношенню до країн, що розвиваються, тоді як застосування санкцій до наддержав є неефективним, а іноді загрожує негативними наслідками для економіки країни, яка їх застосувала.

Можна виділити п'ять рівнів міжнародних санкцій:

1) глобальний рівень, де санкції вводять міжнародні організації, такі як ООН, МВФ, G7 тощо;

2) міжурядовий рівень, на якому міжнародні санкції вводяться окремими державами або союзними групами держав;

3) галузевий рівень – рівень окремих державних установ, секторів чи галузей, залучених до міжбюджетного співробітництва;

4) рівень підприємства, що включає транснаціональні, державні, приватні та зовнішньоторговельні корпорації;

5) індивідуальний рівень – рівень окремих громадян, осіб, які приймають рішення, відомих політиків, громадських діячів або осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Щодо характеру санкцій варто виділити [52]:

- ембарго на постачання зброї (заборона зброї, захисного одягу, військової техніки тощо);
- ембарго на імпорт та/або експорт певних товарів, програмного забезпечення та технологій. Наприклад обладнання, необхідне для розробки ракет або ядерної зброї. Ембарго також може поширюватися на товари, які приносять гроші лідерам країни, такі як нафта чи ліс;
- додаткова ліцензійна вимога для чутливих товарів, програмного забезпечення та технологій, які можна використовувати в програмах створення зброї;
- обмеження на одержання позик та кредитування для окремих осіб/компаній;
- замороження активів окремих осіб/компаній;
- обмеження на подорожі та візи (візові заборони) для певних осіб.

Незважаючи на примусовий характер санкцій, у науці виділяють також превентивні санкції. Крім того, можуть існувати індивідуальні санкції, торговельні санкції, фінансові санкції, адресні санкції, санкції проти фізичних осіб, дипломатичні санкції, секторальні санкції, комунікаційні санкції, транспортні санкції тощо.

Важливим питанням є правомірність застосування будь-яких санкцій. Це може бути рівень загрози – запровадження міжнародних санкцій допустимо лише у ситуації, існування якої Рада Безпеки ООН визначає як загрозу миру, порушення миру чи агресію. Крім того, необхідно зробити правильний вибір

мети: насамперед, йдеться про припинення міжнародних правопорушень, відновлення міжнародного порядку та створення умов для виконання об'єктом відповідних зобов'язань, що випливають з норм відповідальності.

Безумовно, санкції є інструментом, який слід застосовувати лише тоді, коли вичерпано всі мирні засоби врегулювання суперечки чи конфлікту для підтримання чи відновлення міжнародного миру та безпеки. Необхідно також враховувати критерій пропорційності санкцій. Виходячи з цього критерію, тип та інтенсивність санкцій має бути порівнянним із типом та наслідками міжнародного злочину та не перевищувати межі, необхідні для досягнення цілей санкцій [32, С. 84].

Важливо зберігати баланс між санкціями і наслідками. Реалізація такого критерію, як збалансована оцінка впливу, потребує об'єктивної оцінки короткострокових, довгострокових соціально-економічних та гуманітарних наслідків санкцій як для суб'єкта санкції, так і для третіх країн.

Ю. Седляр наголошує, що світова практика застосування санкцій довела, що, залишаючись важливим інструментом зовнішньополітичного впливу, вони породжують багато питань, які потребують вирішення, головне з яких – ефективність застосування санкційних заходів, а також такі дотичні питання як зменшення їх негативних наслідків для цільової держави та третіх країн, обмеження державного суверенітету через втручання у внутрішні справи країн, прогнозування можливих політичних ризиків від реалізації санкцій, і, що найважливіше, прогнозування зовнішньополітичного розвитку цільової держави та міжнародно-політичні наслідки застосування санкційних заходів загалом [30].

Найважливішим типом міжнародних санкцій сьогодні є економічні санкції, які є цільовими обмеженнями або загрозами з метою обмеження нормальних торгових чи фінансових відносин між країнами. Водночас саме зовнішньополітичні цілі запровадження санкцій можна розглядати як базову ознаку їх визначення. На нашу думку, такі санкції слід розглядати як

інструмент завдати шкоди чи економічних збитків іншій державі, змусити її припинити, відмовитися від політики агресії тощо.

1.2. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики

Економічні санкції, в широкому розумінні, є цілеспрямованими економічними методами застосування економічної сили країною для досягнення різних цілей. У вузькому сенсі – це економічні інструменти покарання інших країн за правопорушення [21, С. 11]. Щоб краще зрозуміти концепцію економічних санкцій та їх еволюцію, необхідно вивчити історію їх застосування. Економічні санкції увійшли в зовнішньополітичний арсенал держав доволі давно. Цим інструментом користувалися ще в Стародавній Греції. Економічні санкції, як правило, вводяться для запобігання військовому втручанням або зміцнення військових засобів економіки вже в умовах війни.

Відповідно до позиції О. Шарова, «санкції, які застосовуються в практиці міжнародних відносин, можна поділити на:

- 1) дипломатичні санкції – відкликання (висилання) посла або припинення переговорів;
- 2) фінансові санкції – припинення фінансової допомоги, заборона або ускладнення міжнародного кредиту, замороження фінансових активів;
- 3) торговельні санкції – обмеження експорту та імпорту, торгове ембарго;
- 4) «відповідні» (індивідуальні) санкції – заморожування активів або заборона в'їзду для конкретних компаній чи осіб» [19, С. 167].

Фінансові санкції є найпоширенішим і найефективнішим обмежувальним заходом проти російської федерації. До них належать маніпулювання фінансовою допомогою країнам, що розвиваються (багатосторонньою та двосторонньою), кредитування іноземних урядів, доступ до внутрішніх фінансових ринків та доступ до міжнародних інвестицій. Найбільш поширеною формою фінансових санкцій є призупинення офіційної

допомоги розвитку. Однак сьогодні все частіше застосовуються адресні фінансові санкції. Серед них – заморожування рахунків певних осіб, які беруть участь у формуванні політики країн, щодо яких застосовуються санкції, обмеження пересування таких осіб, а також заморожування рахунків певних компаній (наприклад, спонсорів тероризму).

Оскільки країни, до яких застосовуються економічні санкції, часто перебувають під контролем авторитарних режимів, вплив економічних обмежень не може вплинути на їхні політичні рішення протягом певного періоду часу. Тому такі санкції стали звичними, адже еліти можуть перекласти матеріальні збитки на населення країни. Тому урядам країн, які перебувають під санкціями, слід ретельно формулювати режими запровадження економічних санкцій, оскільки вони неминуче впливають на національні підприємства та соціальні групи [21].

Серед науковців немає єдиного підходу щодо розуміння сутності економічних санкцій, їх видів, класифікаційних ознак, особливостей, оцінки наслідків їх застосування тощо. Тому варто з'ясувати найбільш поширені наукові підходи до тлумачення змісту та дії. запровадження економічних санкцій. Наприклад, О. Чугаєв [38] досліджував економічну потужність країн, що перебувають під економічними санкціями, у контексті їх застосування. На його думку, економічні санкції – це в широкому розумінні специфічні інструменти чи методи використання економічної потужності країни для досягнення різних цілей, а у вузькому – економічні інструменти покарання інших країн за незаконну діяльність. Н. Резнікова протиставляє категорії «економічна агресія» та «економічна експансія», розглядаючи роль економічних санкцій у посиленні економічного впливу держави через окреслений механізм [24]. Р. Пейп відмежовує поняття торгових війн від економічних санкцій, підкреслюючи, що останні переслідують виключно політичні цілі, хоча й є елементом економічного тиску [58].

Г. Кельзен трактував санкції виключно як примус, який не включає відшкодування збитків чи задоволення позовів. Єдиним можливим наслідком

злочину є накладення санкцій, а будь-який правовий порядок вважався примусовим [54, С. 708]. Оригінальною є наукова позиція А. Керна про те, що «санкції можуть запроваджуватися як державами, так і міжнародними організаціями і мають одну з таких цілей: зміна політичного курсу держави або політики, що нею здійснюється; покарання або помста за вчинені дії; або як сигнал державі чи третім країнам. Крім того, економічні санкції можуть бути виправдані, з одного боку, для досягнення військових цілей, а з іншого – для збереження миру. Використовувати санкції як засіб діалогу можна. Деякі з тактичних політичних цілей санкцій можуть полягати у стримуванні чи примушенні держави-порушника, або у стримуванні чи примушенні інших держав чи осіб, які не є правопорушниками, але ведуть торгівлю чи бізнес із одержувачем санкцій» [55, С. 10].

Д. Болдуїн характеризує економічні методи зовнішньої політики та пропонує вживати термін «економічні санкції» в кількох значеннях:

- 1) як використання економічних засобів для забезпечення дотримання норм міжнародного права;
- 2) як використання економічних методів для досягнення економічних цілей (застосування економічних санкцій в рамках СОТ);
- 3) прихований протекціонізм, що часто призводить до торговельних воєн;
- 4) як використання економічних методів для досягнення зовнішньополітичних цілей [44].

Дослідник поділяє економічні санкції на позитивні та негативні. Позитивні економічні санкції включають різноманітні заходи економічного стимулювання, а також скасування економічних санкцій. Однак ця класифікація не знайшла широкого застосування в науковій літературі. Негативною стороною економічних санкцій як інструменту зовнішньої політики є те, що за своєю природою санкції загалом неефективні. Лише в кількох випадках санкції спромоглися завдати значної економічної шкоди

цільовим країнам, і ще в меншій кількості випадків санкції змусили підсанкційну країну змінити свою політику.

Санкції, пов'язані зі збільшенням військового потенціалу, вважаються найбільш ефективними проти країни, яка не дотримується міжнародних прав. У своїх дослідженнях Х. Хуфбауер, Дж. Скотт, К.А. Елліот і Б. Огг визначають економічні санкції як навмисне порушення або загрозу порушення нормальних умов торгівлі та повних фінансових відносин з іншими країнами заради їх власної безпеки та забезпечення належної реалізації зовнішньої політики. Встановлення нормальних умов торгівлі не означає, що двосторонні чи багатосторонні відносини мають бути ефективними, а те, що такі відносини відбуваються за відсутності економічних санкцій. Згадані вище автори наголошували, що країни готові накладати економічні санкції на країни такого ж рівня лише тоді, коли під загрозою стоять фундаментальні інтереси національної безпеки, але навіть у цьому випадку існує щонайменше десятикратна перевага для економіки країн-суб'єктів над економіками цільових країн. Коли зовнішній політиці країни ставляться менш пріоритетні завдання, зазвичай спостерігається 2000-кратна перевага економіки країни-суб'єкта над економікою країни-об'єкта. Коли йдеться про зміну політичного режиму в країні-об'єкті, економічна перевага країни-суб'єкта може досягати 400 разів.

Загалом держави дуже рідко накладають проти когось економічні санкції, тому що страждає не лише країна, яка потрапила під санкції. Водночас існує ризик значного негативного впливу такого заходу на саме населення. Винятком із цього правила можуть бути основні політичні питання, щодо яких керівництво постраждалих країн, незважаючи на певні втрати для свого населення, не пішло на компроміс і ввело санкції.

Запровадження економічних санкцій є досить складним процесом, який потребує не лише визначення мети санкцій, а й моніторингу виконання умов санкцій. Економічні санкції не є безкоштовними як для країни-ініціатора, так і для країни-цілі. «Вартість» санкцій для країни-ініціатора складається з трьох

видів втрат. По-перше, слід враховувати прямі збитки для економіки країни-ініціатора, які складаються зі скорочення обсягів продажів і доходів, знецінення активів у країні, на які поширюються санкції, що належать компаніям у країні, на яку поширюються санкції, і збитки через скорочення зайнятості у відповідній країні. По-друге, це непрямі збитки для економіки країни, до якої введено санкції, які виражаються у збільшенні виробничих витрат, пов'язаних із зменшенням обсягів виробництва, а також додаткових витратах на лобювання інтересів бізнесу в уряді, щоб уникнути накладення санкцій. По-третє, запровадження санкцій створює тимчасовий вакуум на ринку країни-об'єкта, який швидко заповнюється або іноземним конкурентом, або з'являється та розвивається місцева компанія для задоволення попиту на дефіцитний продукт. Таким чином, збитки постраждалої країни починають носити довгостроковий характер, оскільки її компанії втрачають ринок і будь-який прибуток, який вони могли б отримати в майбутньому.

Дані, подані в таблиці 1.1 підтверджують тезу, що санкції з часом стають дешевшими для країн-суб'єктів.

Таблиця 1.1

Середні дані стосовно ефекту від застосування економічних санкцій

[21]

Роки	Кількість санкцій в рік	Успіх санкцій (індекс)	Втрати об'єкта (% ВВП)	Співвідношення економік суб'єкта і об'єкта	Втрати суб'єкта (індекс)
1914-1918	0.60	5.67	4.00	5.00	3.00
1919-1923	1.00	16.00	Немає даних	37.00	2.00
1924-1928	1.00	16.00	Немає даних	56.00	2.00
1929-1933	2.00	9.00	1.50	112.50	2.00
1934-1938	2.00	5.00	0.95	40.50	2.50
1939-1943	2.00	6.50	1.25	6.50	3.50
1944-1948	7.00	6.29	0.70	26.06	2.29
1949-1953	3.00	5.00	5.33	208.67	2.00
1954-1958	11.00	6.64	1.31	480.04	1.82
1959-1963	14.00	7.36	1.37	170.14	2.07
1964-1968	8.00	10.00	3.91	251.38	1.88
1969-1973	6.00	7.50	1.18	207.17	1.17
1974-1978	26.00	5.69	0.49	281.27	1.65
1979-1983	17.00	6.53	1.42	2270.43	1.94
1984-1990	1.86	5.58	5.56	610.54	1.85

У науковій літературі зустрічаємо таку класифікацію санкцій:

1) персональні санкції, які передбачають дії щодо конкретних осіб та їх оточення, пов'язані з предметом порушення. До таких осіб можуть бути застосовані зовсім інші методи міжнародного впливу, а саме: заморожування іноземних рахунків; конфіскація майна; заборона в'їзду на територію; відкриття фінансових та кримінальних розслідувань. Виходячи з історичних фактів, можна побачити, що більшість клептократичних урядів вважають за краще зберігати свої фінанси та власність за межами своєї країни. Тому ризик втратити все «заслужене» може вплинути на їхню політику;

2) торговельні санкції – найбільш м'який і поширений спосіб покарання порушника. Може включати різні скасування торговельних преференцій, запровадження квот і подібних обмежень у міжнародній торгівлі;

3) економічні санкції є безумовно каральними та мають на меті ізолювати країну правопорушника. До них відносяться: ембарго на продаж ресурсів і продукції; замороження іноземних активів держави та її компаній; заборона грошових переказів (від'єднання від системи SWIFT);

4) заборона на передачу технологій, як військових, так і цивільних; ізоляція країни через заборону в'їзду в інші країни.

Оскільки весь спектр таких санкцій може економічно знищити практично кожна країна на планеті, вони ніколи не застосовуються повністю. Як правило, такі заходи застосовуються секторально для того, щоб створити можливість для м'якого, так би мовити, безболісного вирішення конфлікту [25].

Економічні санкції – це інструмент зовнішньої політики, який використовується урядами та міжнародними організаціями для впливу на поведінку цільової країни чи організації. Ці санкції передбачають накладення різноманітних обмежень на економічну діяльність, торгівлю, фінансові операції та іншу взаємодію для досягнення конкретних політичних, економічних цілей або цілей безпеки. Функції економічних санкцій включають:

– дипломатичні важелі: санкції можуть використовуватися, щоб сигналізувати про несхвалення дій, політики чи поведінки країни щодо якої застосовуються санкції, а також для заохочення дипломатичних переговорів або зміни поведінки. Запроваджуючи санкції, країна-відправник може продемонструвати свою відданість вирішенню конфліктів дипломатичним шляхом;

– вирішення конфлікту: санкції часто застосовуються, щоб спонукати країну-агресор припинити або змінити дії, які вважаються загрозливими, агресивними або дестабілізуючими. Це може включати такі дії, як військова агресія, підтримка тероризму або порушення прав людини. Санкції мають на меті створити тиск, який спонукатиме таку державу чи організацію дотримуватись міжнародних норм і угод;

– стримування: санкції можуть служити стримуючим фактором, вказуючи на потенційні наслідки небажаних дій. Загроза економічних санкцій може перешкодити країнам продовжувати певну діяльність, наприклад розробку ядерної зброї, що може призвести до серйозної економічної та політичної ізоляції;

– зміна режиму або політичний перехід: у деяких випадках санкції спрямовані на послаблення політичного керівництва або правлячого режиму шляхом обмеження їхнього доступу до ресурсів, фінансування та міжнародної підтримки. У такому випадку передбачають, що економічні труднощі призведуть до внутрішнього невдоволення і, зрештою, спонукають до зміни керівництва чи політичного курсу;

– економічний тиск: економічні санкції можуть перешкоджати спроможності країни-агресора вести міжнародну торгівлю, отримувати доступ до фінансових ринків і залучати іноземні інвестиції. Це може призвести до економічної нестабільності, інфляції, скорочення державних надходжень і загальних труднощів для населення, що може призвести до тиску на зміну політики;

- права людини та гуманітарні цілі: санкції можуть бути спрямовані на організації або країни, які серйозно порушують права людини або вдаються до гуманітарних порушень. Обмеження торгівлі певними товарами чи послугами має на меті перешкодити вчиненню цих зловживань або змусити змінити поведінку такої країни;

- нерозповсюдження: санкції іноді використовуються для запобігання поширенню зброї масового знищення, такої як ядерна, хімічна чи біологічна зброя. Ці санкції можуть включати заборону на торгівлю матеріалами та технологіями, які можуть бути використані при розробці цієї зброї;

- підтримка союзників: санкції можуть бути накладені для підтримки союзників або партнерів у конфлікті чи суперечці. Обмежуючи торгівлю з країною-агресором, країна-відправник може продемонструвати солідарність зі своїми союзниками та потенційно послабити позиції;

- боротьба з тероризмом: санкції можуть бути спрямовані на окремих осіб, організації або країни, які підтримують терористичну діяльність або займаються нею. Ці санкції можуть заморозити активи, обмежити подорожі та обмежити фінансові операції, щоб перешкодити фінансуванню та діяльності терористичних груп;

- символічний жест: у деяких випадках санкції можуть служити символічним вираженням несхвалення, навіть якщо вони мають обмежений практичний вплив на економіку або поведінку об'єкта. Ці санкції можуть надати країнам можливість публічно засудити певні дії, не вдаючись до військової сили.

Важливо зазначити, що ефективність економічних санкцій може сильно відрізнятися залежно від таких факторів, як стійкість об'єкта, його залежність від глобальної економіки, рівень міжнародної підтримки санкцій і потенціал ненавмисних гуманітарних наслідків.

1.3. Інформаційно-аналітичні методи та цілі санкційної політики

Політика санкцій – це стратегія, яка використовується урядами та міжнародними організаціями для впливу на поведінку осіб, організацій або країн, на які спрямовані дії, шляхом накладення різноманітних обмежень, покарань або обмежень. Ці заходи можуть мати економічний, дипломатичний або правовий характер і часто використовуються для вирішення таких питань, як порушення прав людини, розповсюдження ядерної зброї, тероризм або інші порушення міжнародних норм.

Інформаційно-аналітичними прийомами (методами) в санкційній політиці є:

- збір розвідувальних даних. безумовно вирішальним компонентом політики санкцій є точний і надійний збір розвідданих. Уряди та організації збирають інформацію про діяльність, стосунки, фінансові операції та потенційну вразливість жертви. Ця інформація може допомогти визначити ключових суб'єктів, активи та мережі, на які можуть вплинути санкції;
- оцінка ризиків, тобто аналіз потенційних ризиків і вигод від застосування санкцій. Політики повинні оцінити, як санкції можуть вплинути на економіку цільової країни, її громадян і міжнародні відносини. Це передбачає прогнозування ймовірної відповіді та контрзаходів, які може застосувати ціль, а також розгляд потенційних супутніх збитків іншим націям або організаціям;
- цільові санкції, які, на відміну від загальних, зосереджені на конкретних особах, організаціях або секторах, що безпосередньо відповідальні за протиправну поведінку. Такий підхід мінімізує ненавмисну шкоду невинним громадянам, водночас справляючи тиск на конкретних фізичних осіб;
- фінансовий аналіз: багато санкцій передбачають заморожування активів і обмеження фінансових операцій цільових фізичних або юридичних осіб. Методи фінансового аналізу використовуються для відстеження потоків

коштів, виявлення прихованих активів і виявлення відмивання грошей або незаконної фінансової діяльності;

- аналіз соціальних мереж, що передбачає визначення зв'язків і відносин між цільовими особами, організаціями та їхніми партнерами. Аналіз мереж дає можливість з'ясувати коло дотичних осіб, їх прихильників, прихованих співавторів тощо;

- технологічні інструменти – електронна розвідка даних, штучний інтелект, аналіз великих даних дозволяють опрацьовувати великі масиви інформації на санкційну тематику. З використанням цих інструментів можна виявляти закономірності, тенденції та специфіку здійснення незаконної діяльності, а також способів обходу санкцій;

- планування сценаріїв: політики, уряди, міжнародні організації беруть участь у плануванні сценаріїв, щоб передбачити потенційну реакцію підсанкційних осіб, їхні дії та поведінку. Моделюючи різні сценарії, особи, які приймають рішення, можуть краще зрозуміти, як можуть діяти санкції, і відповідно скорегувати свої стратегії;

- міжнародне співробітництво: санкції є більш ефективними, коли кілька країн або міжнародних організацій співпрацюють для здійснення скоординованих заходів. Аналітичні методи використовуються для узгодження цілей, обміну інформацією та оцінки колективного впливу санкцій;

- вимірювання впливу: оцінка ефективності санкцій має важливе значення для визначення того, чи досягаються окреслені цілі, як реагувати на зміни, відповідність міжнародним нормам та інші показники;

- адаптивні стратегії: політика санкцій має бути гнучкою та адаптивною, оскільки підсанкційні особи можуть коригувати свою поведінку або знаходити способи їх обходу. Постійний аналіз ситуації допомагає державним органам та міжнародним організаціям при потребі змінювати санкції з метою забезпечення їх ефективності.

Таким чином, інформаційно-аналітичні прийоми або техніки, які використовуються в санкційній політиці, передбачають поєднання збору

розвідувальної інформації, фінансового аналізу, аналізу мереж, новітніх технологічних інструментів, міжнародного співробітництва та постійної оцінки для розробки, впровадження та адаптації ефективних санкційних заходів.

Економічні санкції все частіше використовуються як інструмент зовнішньої політики. Для досягнення своїх політичних цілей санкції можуть бути розроблені так, щоб чинити різний ступінь економічного тиску. Аналізуючи минулі епізоди санкцій, ми виділили три категорії санкцій у порядку зменшення економічної суворості.

Інструментальні санкції. Це заходи, спрямовані на те, щоб перешкодити цільовій країні отримати певні товари чи фінансовий капітал. Після Другої світової війни західні ембарго на військові технології для комуністичних країн ілюструють військову мету. Під час холодної війни Координаційний комітет як неформальна асоціація західних країн, був створений для контролю за експортом цивільних технологій, які могли бути використані для посилення військового потенціалу комуністичних країн. Комплексні торговельні та фінансові санкції, запроваджені Організацією Об'єднаних Націй у 1990 році проти Іраку, являли собою спробу задушити торгівлю країни та обмежити її здатність вести війну, відмовивши їй у військовій техніці та запчастинах. Безпрецедентний рівень співпраці між країнами, які ввели санкції, і військова блокада для забезпечення виконання заходів мали на меті серйозно підірвати економіку Іраку. Мета полягала в тому, щоб натиснути на вихід з Кувейту та перешкодити здатності іракської армії вести війну [47].

Штрафні санкції. Це заходи, спрямовані на те, щоб економічно покарати ціль за неприйнятну поведінку. Ці санкції зазвичай не заважають цільовій країні отримати товари чи капітал, але можуть призвести до значних економічних витрат. Політики в країнах, які запроваджують санкції, погоджуються з розвитком альтернативних ринків або постачальників об'єкта. Наприклад, обмеження США, запроваджені в 1981 і 1982 роках щодо нових кредитів, експорту високих технологій, статусу преференційної торгівлі та

членства Польщі в Міжнародному валютному фонді, мали на меті покарати цю країну за введення воєнного стану та придушення профспілки «Солідарність». Польща все ще могла торгувати та отримувати кредити, але санкції все ще чинили помірний економічний тиск.

Символічні санкції. Це заходи, економічні наслідки яких настільки незначні, що країни, які вводять санкції, не очікують, що вони завдадуть великої економічної шкоди. М'які західні ембарго 1989 року на експорт зброї та багатосторонні позики Китайській Народній Республіці після придушення дисидентів на площі Тяньаньмень ілюструють цей тип санкцій. Мета США полягала в тому, щоб надіслати сигнал несхвалення китайському уряду, зберігаючи при цьому комерційні відносини.

Цілі економічних санкцій мають радше політичний, ніж економічний характер, оскільки вони нав'язуються однією нацією, щоб змінити політику іншої нації, підвищити авторитет нації, яка накладає санкції, або стримати потенційну політику чи дії інших націй. Уряди часто готові погодитися на економічні втрати, коли вводять санкції в очікуванні досягнення головних політичних або зовнішньополітичних цілей.

Економічні санкції, які використовуються для отримання економічної вигоди, наприклад імпортне мито, зазвичай не вважаються економічними санкціями в літературі.

Оцінка успіху економічних санкцій повинна зосереджуватися на їх ефективності в досягненні цих головних цілей, а не на вимірюванні ступеня економічного тиску, який чиниться на цільову націю. Одне дослідження наводить три типи політичних або зовнішньополітичних цілей для економічних санкцій.

Основні цілі. Це публічно оприлюднені цілі країни, яка запроваджує санкції, зазвичай представлені у вигляді того, щоб змусити ціль виконати свої бажання. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй запровадила санкції проти уряду, керованого білою меншістю в Родезії, у 1966 році, щоб змусити

його запровадити систему правління більшості. Головну мету санкцій зазвичай найважче досягти.

Другорядні цілі. Ці цілі передбачають символічне підвищення престижу чи статусу уряду, який накладає санкції. Санкції можуть підвищити міжнародний престиж, зробивши моральну заяву проти поведінки країни-жертви.

Санкції також можуть підвищити авторитет уряду, який наклав санкції, в очах його внутрішніх груп інтересів. Наприклад, вибіркові санкції, запроваджені проти Південної Африки урядами багатьох західних індустріальних держав, були моральним виступом проти її політики расової сегрегації. Ці санкції здобули західним урядам більшу підтримку з боку їхніх внутрішніх антиапартеїдних груп.

Третинні цілі. Це цілі, які впливають на міжнародну систему. Санкції або загроза їх застосування можуть покарати країну за порушення міжнародних норм. Вони також можуть служити символом рішучості країни, яка наклала санкції, утримати ціль або інші країни від неприйнятної поведінки в майбутньому. У середині 1980-х Сполучені Штати запровадили відносно Лівії досить широкі односторонні торгові та фінансові санкції, щоб покарати її за спонсорований державою тероризм та інтервенцію проти сусідніх держав. Крім того, західні країни погрожували запровадити санкції проти Радянського Союзу, якщо він вторгнеться до Польщі, щоб придушити профспілку «Солідарність» у 1981 році. За словами одного аналітика, ця загроза могла призвести до рішення Москви придушити «Солідарність» шляхом запровадження польським урядом воєнний стан, а не радянське вторгнення [47].

Сьогодні тема економічних санкцій, запроваджених Україною проти російської федерації за порушення її суверенітету та територіальної цілісності, є в центрі уваги українських та іноземних політиків, журналістів, політологів та економістів.

Висновки до розділу 1

Санкції можуть бути накладені для досягнення кількох цілей. Ці заходи більш успішні для досягнення менш амбітних і часто невиразних цілей: дотримання міжнародних норм шляхом покарання цільової нації за неприйнятну поведінку та стримування майбутніх небажаних дій. Однак зазвичай вони менш успішні в досягненні основної заявленої мети – змусити країну, на яку вводять санкції, виконати відповідні вимоги країни, яка накладає санкції. Таким чином, часто формуються надмірні очікування щодо того, чого можна досягти санкціями.

Економічні санкції можуть підвищити вартість торгівлі та фінансових операцій для країн, щодо яких запроваджують санкції, але в більшості випадків не завдати руйнівних збитків їхній економіці. Санкції також можуть завдати шкоди державі, яка ввела санкції, припинивши взаємовигідні комерційні операції. Однак масштаб фактичної економічної шкоди країні, щодо якої вводять санкції, не часто визначає успіх санкцій; загроза шкоди від подальших санкцій часто є більш потужною.

Економічні санкції є найбільш ефективними, коли вони застосовуються на багатосторонньому рівні або проти інших країн, які мають економічні та політичні зв'язки з країною, яка ввела санкції. Економічні санкції – це покарання, що застосовуються проти країни, її офіційних осіб або приватних осіб як покарання або з метою перешкодити цілеспрямованій політиці та діям чиновників, бізнесменів, особистим інтересам фізичних осіб тощо. Економічні санкції можуть варіюватися від заборони на поїздки та обмеження експорту до торгового ембарго та арешту активів. За визначенням, такі санкції застосовуються до сторін, які не можуть легко піддатися правозастосуванню юрисдикцією, яка накладає санкції.

Економічні санкції є політичним інструментом, окрім військової сили, для покарання або попередження небажаних дій. Вони широко застосовуються за межами кордонів країни, яка накладає санкції, і можуть дорого коштувати

їхнім цілям на тлі зростання глобальної торгівлі та економічної взаємозалежності. Економічні санкції також можуть бути неефективним політичним інструментом та негативно впливати на найуразливіші верстви населення.

Як найбільша економіка світу та найбільший торговельний блок, США та Європейський Союз мають у своєму розпорядженні непропорційні повноваження щодо санкцій. У санкційній політиці використовують різноманітні інформаційно-аналітичні інструменти, такі як збір розвідувальних даних, фінансовий аналіз, аналіз соціальних мереж, міжнародне співробітництво тощо.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ЗАСОБІВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Інституційні основи та інформаційне забезпечення санкційної політики України та її партнерів

Незважаючи на масштаби санкцій, чиновники путінського режиму неодноразово заявляли, що санкції не завдають російській економіці суттєвої шкоди і що економічний спад і погіршення умов життя росіян більше пов'язані зі зниженням цін на нафту та внутрішніми проблемами. Загалом санкції стимулюють пошук альтернативних ринків збуту та розвиток вітчизняних виробників. З 2014 р. 5-й Президент України П. Порошенко та більшість європейських лідерів виступають за посилення санкцій проти Росії та їх продовження на довший термін, а В. Зеленський наполягає на посиленні санкцій у 2022–2024 рр.

Загалом перші санкції США проти росії були введені в березні 2014 року щодо 11 осіб, з боку ЄС та Канади щодо 21 особи. Це означало, що таким особам буде заборонено в'їзд до США та країни ЄС, а їхні активи та фінансові ресурси будуть заморожені.

Першим під санкції потрапив «Чорноморнафтогаз», який був захоплений росією після анексії Криму. У липні 2014 року санкції були введені проти оборонних і ресурсних компаній, зокрема «Алмаз-Антей», концерну «Калашников», «Роснефть» і «Новатек». Крім того, у грудні 2014 року Євросоюз ухвалив новий список санкцій щодо Криму, це означало, що всі інвестиції в Крим і Севастополь вважаються незаконними.

До перших санкційних списків потрапили керівники та представники російського парламенту, віце-прем'єри, радники президента рф, бізнесмени, артисти та громадські діячі. До цього списку увійшли 11 банків, у тому числі Газпромбанк, Банк Москви, ВТБ Банк, Россельхозбанк, Транснефть, Газпромнефть, Оборонпром, авіакомпанія Доброльот і держкомпанія з

виробництва озброєнь Ростех. Згідно з повідомленням на сайті Президента України до санкційного списку входило 682 особи та 271 компанія [9].

Після окупації частини українських територій країни Євросоюзу та інші демократичні держави відреагували на дії росії економічними та персональними санкціями, які, однак, не завдали достатньої шкоди агресору, економіка вміло обійшла санкційні обмеження. На жаль, у санкційній політиці є прогалини.

Аналітична група *Trap Aggressor* відзначила наступні прогалини в санкційній політиці США і країн ЄС за період 2014-2022 років, які дозволяли російським компаніям або їх іноземним партнерам ігнорувати санкційні обмеження. Часто за такі дії можна було уникнути відповідальності, а компанії продовжували свою діяльність завдяки:

1) продовження проектів, розпочатих до санкцій. Наприклад, у 2014 році санкційні обмеження ЄС в оборонному секторі призвели до ембарго на продаж військової техніки до російської федерації. Однак ембарго не поширювалося на контракти, підписані до 1 серпня 2014 року. Це дозволило французьким компаніям продати росії військового обладнання на суму близько 152 млн. євро за контрактами, підписаними до ембарго;

- 2) торгівля предметами подвійного використання;
- 3) здійснення діяльності з порушенням санкційних списків;
- 4) відсутність повного переліку видів діяльності;
- 5) незнання санкцій як публічної позиції.

Однією з найбільш суттєвих санкцій проти рф стала відмова країн Європи та G7 від використання російських енергоресурсів. До 2014 року 60-70% доходів росії від експорту надходило від торгівлі нафтою і газом, що становило близько 40% федерального бюджету. Незважаючи на те, що сьогодні росія є жорстоким агресором, вона налагодила тісні військово-економічні відносини з кількома країнами. Перше місце в так званому списку друзів рф посідають Іран і Сирія, які забезпечують агресора зброєю та військовими ресурсами. Такі країни, як Корейська Народно-Демократична Республіка,

Куба, Венесуела, Бразилія також активно підтримують Росію. Білорусь, Вірменія, Таджикистан і Киргизстан – країни, які змушені підтримувати всі дії росії, оскільки вони економічно залежні від агресора. Досі незрозумілу позицію займають такі країни як Туреччина, Китай та Індія.

За даними *KSE Institute*, доходи росії від продажу нафти і газу впадуть вдвічі до 166 мільярдів доларів у 2023 році через уже діючі обмеження. Натомість Китай, Індія та Туреччина досі купують російську нафту. Також відомо, що Японія стала найбільшим імпортером газу з росії, оскільки Європа відмовилася його купувати. Найбільшими імпортерами вугілля були Китай, Південна Корея, Туреччина, Індія та Японія [37].

Санкції та експортний контроль стали ключовим фактором значного падіння виробництва в росії, особливо у військових секторах, включаючи автомобільну, аерокосмічну та електронну. Недосконалі спроби російських союзників запровадити механізми паралельного імпорту та заміщення не увінчалися успіхом і можуть обмежити майбутнє зростання. Всі ці фактори відобразилися на економічному зростанні країни, про що свідчать темпи зростання ВВП російської федерації (рис. 2.1).

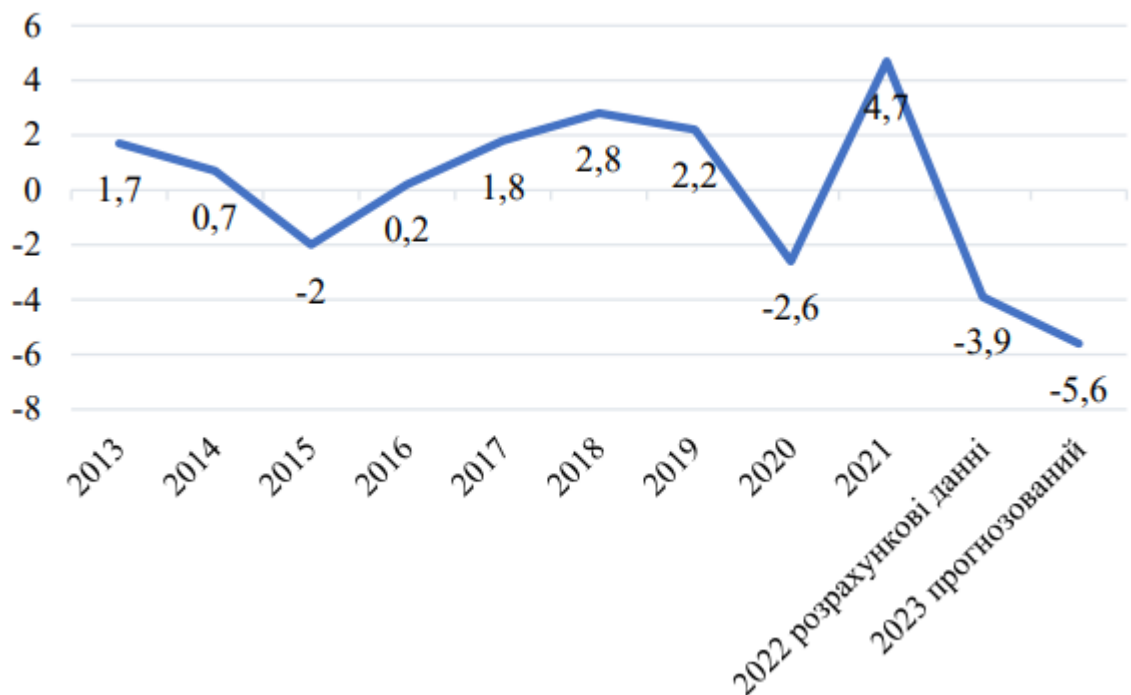

Рис. 2.1. Приріст реального ВВП Росії [40, с. 21]

У 2022 році спостерігається негативна тенденція зростання реального ВВП: -3,9% у 2022 році порівняно з 4,7% у 2021 році. Крім того, росія має близько 85 мільярдів доларів прибутку від встановлення максимальної закупівельної ціни на втрату нафти. Економічні санкції з боку ЄС та США також вплинули на зростання інфляції в країні (рис. 2.2): з 6,4% у 2013 році до 12,1% у 2022 році.

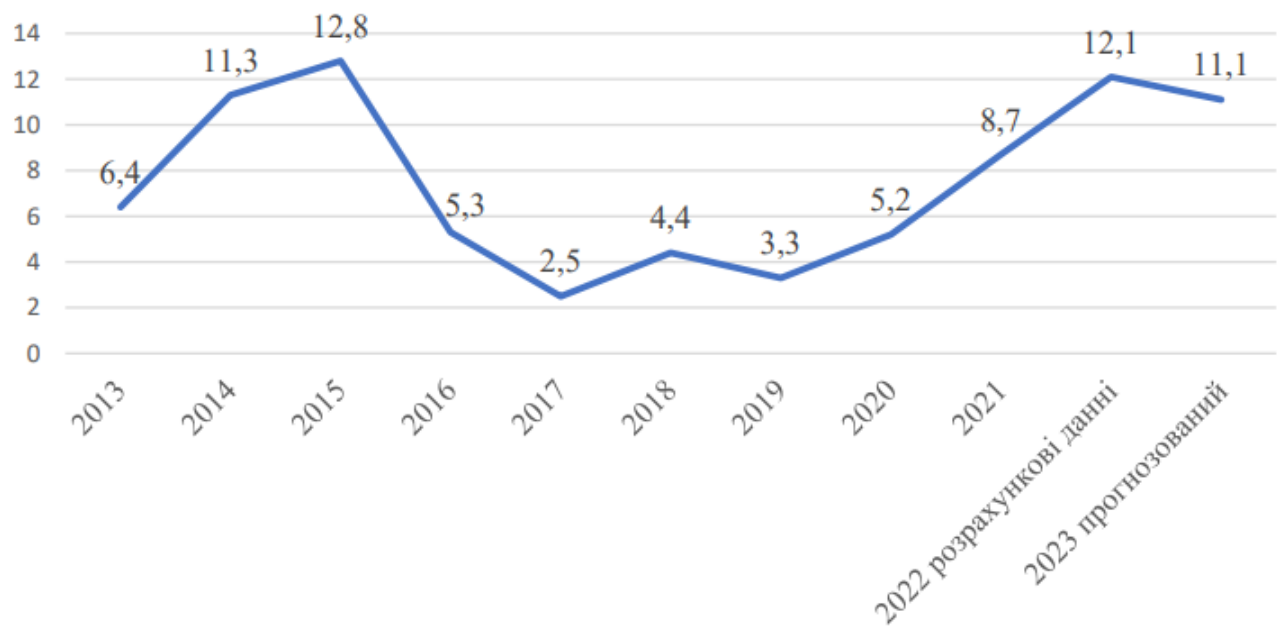

Рис. 2.2. Індекс споживчих цін [40, с. 22]

Із запровадженням санкцій російська федерація потрапила в стан економічного шоку, через що російський рубль почав стрімко знецінюватися. Одним із факторів такої стрімкої девальвації рубля також є обмеження цін на нафту для російського експорту. Також санкції негативно вплинули на соціальне самопочуття населення країни-агресора – стрімко зростає рівень бідності населення країни: у 2022 році майже кожен сьомий росіянин живе за межею бідності.

Загалом найбільш відчутний вплив санкцій ЄС і США на економічну динаміку РФ був короткостроковим, але російська економіка почала швидко оговтуватися від економічного удару західних країн і швидко адаптувалася до нових обмежень, які яскраво відбилися на динаміці ВВП країни та співвідношенні обмінного курсу національної валюти до долара США.

Незважаючи на адаптацію до існуючих обмежень, російська федерація зазнала серйозних економічних втрат після введення санкцій: обсяг фінансових ресурсів, доступних для підтримки російської економіки, скоротився на 300 млрд дол. США через їх блокування, а також скоротилися надходження від продажу санкційних вуглеводню, вугілля та інших енергоносіїв чітко відчутні і продовжуватимуть скорочуватися, що не може компенсувати витрати на підтримання економіки. Крім того, є також необхідність витратити дуже великі кошти на продовження бойових дій в Україні.

На жаль, знадобляться роки, перш ніж вплив запровадження санкцій на економіку російської федерації стане достатньо помітним – затягування часу є головним недоліком такого методу політичного та економічного тиску на країну. Проте, незважаючи на довгострокову перспективу впливу, санкції наразі залишаються одним з ефективних методів впливу.

2.2. Аналіз та оцінка впливу економічних санкцій на економіку країни-агресора

З початку неспровокованої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року Україна та міжнародні партнери запровадили низку санкцій проти російської федерації. Сьогодні росія є найбільш санкційною країною у світі, а санкції наразі є найефективнішим інструментом впливу цивілізованої світової спільноти на країну-агресора.

Важливим елементом роботи Міністерства закордонних справ України у сфері санкцій є взаємодія зі столицями держав-членів ЄС, США, Великої

Британії, Канади, Швейцарії, Австралії, Японії, Нової Зеландії та багатьох інших країн-партнерів [26].

При формуванні та реалізації державної політики у сфері санкцій Міністерство закордонних справ України враховує як допоміжний інструмент План дій міжнародної експертної групи Єрмака-Макфола щодо посилення санкцій проти російської федерації. Проаналізуємо особливості застосування санкцій окремими країнами та співдружностями країн.

Станом на червень 2023 року Рада ЄС ухвалила одинадцять пакетів економічних та індивідуальних санкцій, пов'язаних із військовою агресією росії проти України. Так, 23 червня 2023 року Рада ЄС ухвалила 11-й пакет санкцій ЄС, який включає такі заходи:

- інструмент боротьби з ухиленням від санкцій, який передбачає активізацію двостороннього та багатостороннього співробітництва з третіми країнами (у тому числі в контексті ухилення від санкційних обмежень), а також надання технічної допомоги;
- заборона транзиту через територію Росії товарів і технологій, які можуть сприяти військовому і технологічному зміцненню росії або розвитку сектору оборони і безпеки; товарів та технологій для використання в аерокосмічній промисловості; реактивне паливо та паливні добавки, що експортуються з Європейського Союзу;
- імпортно-експортний контроль та обмеження: ЄС додав ще 87 позицій до списку компаній, які безпосередньо підтримують ВПК росії. Вони підпадають під суворіші обмеження на експорт товарів і технологій подвійного використання. До списку увійшли чотири іранські компанії, які виробляють і постачають в росію безпілотні літальні апарати, а також деякі російські організації, що займаються розробкою, виробництвом і постачанням електронних компонентів для військової промисловості та інші компанії, які займаються обходом торговельних обмежень;

- заборона пропагандистських ЗМІ: призупинено дію ліцензій на мовлення п'яти додаткових ЗМІ: *RT Balkan*, *Oriental Review*, *Tsargrad*, *New Eastern Outlook* і *Katehon*;

- дороги та порти: ЄС продовжив заборону на перевезення вантажів автомобільним транспортом до ЄС, зокрема причепів та напівпричепів, зареєстрованих у росії, у тому числі вантажівок, зареєстрованих за межами росії;

- енергетика: Німеччина та Польща тимчасово призупинили постачання сирої нафти з Росії північною ділянкою нафтопроводу «Дружба». Проте нафту з Казахстану чи будь-якої іншої третьої країни все ще можна транспортувати через росію та імпортувати в ЄС по цьому трубопроводу;

- індивідуальні санкції: у списках 71 фізична та 31 юридична особа. До основних категорій належать: представники та керівники російських структур і військових формувань, які брали активну участь у війні та мобілізації; керівники та провідні журналісти пропагандистських ЗМІ; судді; представники окупаційної влади, причетні до вивезення пам'яток української спадщини; представники російської та окупаційної влади, причетні до незаконної депортації українських дітей; керівники компаній підтримки ПВК Вагнера; губернатори; російські підприємства військової промисловості, в тому числі ті, що займаються виготовленням ракет; банки; компанії в ІТ-секторі, які надають важливі технології та програмне забезпечення для російської спецслужби [26].

Під дію повних блокуючих санкцій Державного департаменту США починаючи з 24 лютого 2022 року потрапили:

- понад 60 фізичних та юридичних осіб, причетних до управління операціями та політикою російської агресії щодо України та незаконного управління окупованими українськими територіями в інтересах російської федерації (міністри, губернатори та російські чиновники та 6 осіб), 3 організації, причетні до розкрадання українського зерна на окупованих територіях;

- 3 компанії, що займаються розвитком видобутку та експорту енергоресурсів у росії (структури, що беруть участь у проектуванні та будівництві терміналу «Северська бухта» в рамках нафтових проектів «Восток»);
- 4 особи та 22 організації з російського технологічного сектора (виробники програмного забезпечення, яке росія використовує для збору інформації);
- 3 компанії, що розробляють та експлуатують російську ядерну зброю, і 3 компанії, що працюють у цивільному ядерному секторі, пов'язані з ДК «Росатом»;
- ряд осіб, причетних до незаконного контролю росією ЗАЕС України.

Візові обмеження за дії, що загрожують або порушують суверенітет, територіальну цілісність чи політичну незалежність України, введено для 1219 військовослужбовців російської армії, у тому числі офіцерів.

Міністерство торгівлі США опублікувало 4 рішення про введення додаткових експортних обмежень для росії, білорусі та Ірану, а також для компаній з третіх країн.

19 травня 2023 року США ввели санкції проти понад 300 компаній з різних юрисдикцій. Ці санкції спрямовані на те, щоб запобігти обходу обмежень, які вже діють проти Росії, і підризу військово-промислових ланцюгів постачання та енергетичних доходів російської економіки та її фінансового сектора.

Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США запровадило широкі санкції проти 22 осіб і 104 компаній з понад 20 іноземних юрисдикцій [61]. Держдепартамент США ввів санкції проти майже 200 компаній і визначив їх як заблоковану власність: фізичні та юридичні особи, морські та повітряні транспортні засоби [60].

OFAC (Office of Foreign Assets Control) також розширив перелік секторів російської економіки відповідно до Указу № 14024, що блокує росії доступ до

нових категорій послуг. До таких галузей відносяться: архітектура, машинобудування, будівництво, промисловість і транспортний сектор економіки російської федерації [43].

24 лютого 2023 року під час онлайн-зустрічі лідерів Великої сімки, яка відбулася за участю Президента України В.Зеленського, Прем'єр-міністр Японії Ф.Кішіда заявив, що його країна застосовує санкції проти росії та введе новий пакет санкцій. Зокрема, заморожують активи росіян, включених до списку МЗС Японії, і накладають заборону на експорт певної групи товарів, які можуть сприяти зміцненню промислової бази росії, особливо товарів, пов'язаних з виробництвом безпілотників, а також заморожують активи російських фінустанов [57]. Крім того, новий пакет санкцій передбачає заборону 21 компанії та організації країни-агресора експортувати товари, які можуть сприяти зміцненню промислової бази рф, особливо щодо виробництва безпілотників.

24 лютого 2023 року уряд Великої Британії оголосив про схвалення нового пакету міжнародно скоординованих санкцій і торгових заходів, включаючи заборону експорту всіх товарів, які росія використовує на полі бою в Україні. Зокрема, до цього переліку входять сотні товарів – авіаційні запчастини, радіообладнання та електронні компоненти, які можуть бути використані російською військовою промисловістю, включно з виготовленням БПЛА. Санкції також оголосили проти топ-менеджерів «Росатома», а також керівників двох найбільших російських оборонних компаній, чотирьох банків та інших представників російської еліти.

До нового пакету санкцій також потрапили чотири банки (МТС Банк, Банк Санкт-Петербург, Уралсиб, Банк Зеніт). Це ще більше ізолює Росію від міжнародної фінансової системи та допоможе запобігти санкціям проти Росії.

Лондон також оголосив про розширення поточних обмежувальних заходів щодо окупованого Криму та непідконтрольних українському уряду територій у Донецькій і Луганській областях, щоб поширити їх вплив на

контрольовані Росією райони Херсонської та Запорізької областей. Це обмежує доступ до торгівельних і фінансових послуг Великобританії.

19 травня 2023 року Великобританія оголосила про запровадження нового пакету санкцій проти росії, націленого на компанії та осіб, пов'язаних зі здатністю росії фінансувати та вести війну проти України, а також про нові заборони на імпорт російських алмазів, міді, алюмінію і нікелю.

Обмежувальні заходи були введені проти фізичних та юридичних осіб, пов'язаних з енергетичним, металургійним, оборонним, транспортним і фінансовим секторами Росії, щоб посилити тиск на потоки доходів режиму Путіна, які використовуються для підтримки його військової машини.

У рамках подальшої боротьби з розкраданнями українського зерна санкції накладено на осіб, причетних до розкрадання та перепродажу українського зерна, а також на великі російські енергетичні та транспортні компанії.

Подальше протистояння кінетичній війні значною мірою залежить від успіху мобілізаційних зусиль України щодо запровадження комплексних обмежувальних економічних, фіскальних та фінансових заходів. Одним із інструментів, який Україна та інші країни можуть використовувати для тиску на Росію, щоб змусити її припинити бойові дії в Україні, є запровадження комплексу узгоджених широкомасштабних додаткових санкцій в оборонній, продовольчій та енергетичній сферах, у тому числі проти імпорту нафти, запровадження спеціальних методів оплати тощо, щоб ще більше позбавити Росію можливості продовжувати цю війну.

Метою санкційної політики ПриватБанку є:

- визначення загальних підходів Банку до санкційної політики;
- організація та функціонування внутрішньобанківської системи управління ризиками щодо діяльності осіб, які внесені до списку підсанкційних осіб та країн (юрисдикцій/територій), які підпадають під критерії країн (юрисдикцій/територій) з неприйнятно високим рівнем ризику та/або підпали під галузеві санкції, а також унеможливлення використання

такими особами продуктів/послуг Банку для здійснення операцій, спрямованих, сприяючих або здатних сприяти ухиленню від санкцій.

Положення про санкції поширюється на всіх працівників банку; ділових партнерів банку; учасників груп/платіжних систем, до яких належить банк (організації/платіжні схеми, створені банком); клієнтів (зокрема їх представників, кінцевих бенефіціарних власників); контрагентів клієнтів банку; банки-кореспонденти; інших осіб, зазначених в окремих внутрішніх документах банку з питань санкційної політики [27].

2.3. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України

Питання забезпечення національної безпеки України стає все більш актуальним у світлі здійснення останнім часом гібридної агресії проти України багатьма країнами, організаціями та особами. Найшвидшим і найадекватнішим засобом реагування на політичні, інформаційні та економічні загрози для нашої держави став режим накладення санкцій на відповідні суб'єкти загрози. Правовою основою реалізації режиму санкцій став Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року, який закріпив суверенне право України застосовувати спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) для захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності та запобігання правопорушенням, поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави [13].

Відповідно до цього Закону підставами для застосування санкцій є:

1) дії іноземної держави, іноземної юридичної чи фізичної особи, інших суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності

України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод;

2) резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй;

3) рішення та регламенти Ради Європейського Союзу;

4) факти порушень Загальної декларації прав людини, Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Застосування санкцій ґрунтується на принципах законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності. Підставою для застосування санкцій також є вчинення іноземною державою, іноземною юридичною особою, юридичною особою, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземцем, особою без громадянства, а також суб'єктами, які здійснюють терористичну діяльність, дій, зазначених у пункті 1 частини першої статті 3, стосовно іншої іноземної держави, громадян чи юридичних осіб останньої [13].

На думку експертів Національного інституту стратегічних досліджень, чинний Закон України «Про санкції» та санкційна політика державних органів України мають значні недоліки, які знижують ефективність її застосування та потребують удосконалення з урахуванням українського та міжнародного досвіду застосування санкцій, зокрема щодо застосування національних санкцій до громадян України за здійснення ними терористичної діяльності. Діючий механізм застосування санкцій дозволяє обмежити права громадян України, якщо їх причетність до терористичної діяльності не доведена та не встановлена [10, С. 11]. На недосконалість чинного законодавства щодо визначення об'єктів застосування обмежувальних заходів вказував також І. Доронін [8, С. 225].

В юридичній літературі санкції поділяються на дві загальні групи: міжнародні та національні. Міжнародні санкції вводяться відповідно до ст. 41 Статуту ООН зазначено, що «Рада Безпеки має повноваження вирішувати, які заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, повинні застосовуватися для виконання її рішень, і вона може зажадати від Членів Організації застосування цих заходів. Ці заходи можуть включати повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин» [33]. Слід зазначити, що Статут ООН не передбачає конкретних видів економічних санкцій. Усі заходи, що застосовуються Радою Безпеки ООН, є результатом багаторічного досвіду її роботи з урахуванням певних соціально-економічних умов. Тому спектр таких санкцій може бути дуже широким – від заборони імпорту товарів і послуг до обмеження інвестицій, кредитування чи заморожування активів.

Варто наголосити, що науковці по-різному тлумачать сутність та специфіку застосування санкцій. Так, В. Панченко зазначає, що міжнародні економічні санкції є лише інструментом зовнішньої політики, тому потрібно оцінювати дієвість не самих санкцій, а ефективність політики, яка передбачає такі санкції [20, С. 20]. Водночас аналізований аспект – це здебільшого вимушені обмежувальні заходи щодо окремих країн чи організацій. Ймовірно йдеться про санкції проти фізичних та юридичних осіб, які вводяться окремими країнами чи міжурядовими об'єднаннями.

У статті 215 Договору про Європейський Союз зазначено, що якщо рішення, прийняте відповідно до глави 2 глави V цього Договору, передбачає часткове або повне припинення або обмеження економічних і фінансових відносин з однією або кількома третіми країнами, Рада ЄС ухвалюють кваліфікованою більшістю спільно, за пропозицією Високого представника Союзу із закордонних справ і політики безпеки та Комісії, необхідні заходи. Рада відповідно інформує Європейський Парламент. Рада також може вживати обмежувальних заходів проти фізичних або юридичних осіб і груп чи

неурядових організацій [7]. Сьогодні санкції все частіше використовуються Європейським Союзом як засіб міжнародного впливу чи дипломатії примусу. Застосування чи навіть загроза економічних і фінансових санкцій з боку ЄС є потужним інструментом, який використовує ЄС для впливу на інших учасників міжнародного формату [1, С. 389].

Як зазначено в керівних документах щодо застосування санкцій Європейським Союзом, вони не є каральними, їх сутність полягає в тому, щоб внести зміни в політику чи діяльність певної країни, людини чи особи. Разом з тим ЄС прагне мінімізувати негативний вплив заходів на населення або законну діяльність фізичних та юридичних осіб. Зазначимо, що ЄС виконує всі санкції, введені Радбезом ООН. Крім того, ЄС може посилити санкції, введені ООН, запровадивши більш жорсткі додаткові економічні заходи.

Важливим аспектом є те, що обмежувальні заходи ЄС застосовуються [17]:

- у межах території ЄС, у тому числі повітряного простору;
- до громадян ЄС, незалежно чи перебувають вони на території ЄС чи ні;
- до компанії та організацій, зареєстрованих відповідно до законодавства країни-члена ЄС, незалежно від їхньої адреси. Це також стосується філіалів компаній ЄС у третіх країнах;
- до будь-якої ділової діяльності, що частково або повністю провадиться в межах Європейського Союзу;
- на борту літаків або повітряних суден, що перебувають під юрисдикцією країни-члена ЄС.

Європейський Союз не встановлює законодавство про екстериторіальне застосування санкцій і повинен інформувати компанії, щодо яких діє замороження активів або заборона на в'їзд, про те, що до них застосовуються відповідні обмежувальні заходи.

Запровадження санкцій, зазвичай, здійснюється за схемою: кожен наступний обмежувальний захід буде запроваджуватися, коли потенціал

попереднього практично вичерпано. Тому країни ЄС запроваджують санкції в кілька етапів. Ці фази описав у своїй роботі О. Шаров [39].

1-й етап. Оголошення санкцій як частини загальної стратегії ЄС. Санкції оголошуються як частина загальної зовнішньополітичної стратегії і дуже рідко ізольовано від використання інших інструментів впливу (дипломатичних переговорів, спонукань, військового втручання). Тому в кожному конкретному випадку визначається місце санкцій у загальній системі впливу та чітко усвідомлюється роль, яку вони покликані відігравати в загальній стратегії.

2-й етап. Визначення мети санкцій: змусити країну-агресора (об'єкт) здійснити певні дії, обмежити її дії або подати сигнал про неприпустимість її дій. На цьому етапі, після визначення ролі санкцій (основної чи допоміжної), узгоджується логіка дій, тобто досягається розуміння того, як саме вони покликані сприяти досягненню загальної мети. Якщо санкції спрямовані на примушення об'єкта до певних дій, то передбачається, що це ґрунтується на добровільному рішенні правопорушника і що виконання цих дій не суперечить його основним цілям. І навпаки, запроваджені санкції означають, що умови для «виживання влади» у відповідній країні стають неприйнятними.

3-й етап. Розробка механізму дії та визначення вартості. Після визначення цілей, які будуть поставлені у зв'язку із застосуванням економічних санкцій, розробляється механізм впливу, який може бути прямим (через ускладнення, спричинені санкціями) або непрямим (через супутні витрати, наприклад, збільшення ціни на електроенергію, відсутність ліків тощо) та ненавмисні (через непередбачені наслідки). Оцінка результату санкцій (ймовірних збитків для країни-цілі) проводиться на основі експертних оцінок і може бути більш-менш виправданою лише щодо результатів прямих заходів (зменшення валютних надходжень від експорту, зростання дефіцит бюджету тощо).

Етап 4. Аналіз порівняльної корисності санкцій. На цьому етапі оцінюється ефективність санкцій у порівнянні з іншими можливими заходами

впливу. Мається на увазі, що серйозні зовнішньополітичні рішення можливі лише за умови аналізу всіх можливих напрямків дій.

Відповідно до ст. 31 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [12] при поданні пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН щодо включення фізичних, юридичних осіб та організацій до відповідних санкційних списків Служба безпеки України та МЗС України повинні: дотримуватись процедур і стандартних форм, встановлених відповідними комітетами Ради Безпеки ООН, форм для внесення осіб до відповідних списків; надати, наскільки це можливо, повну інформацію про особу чи організацію, запропоновану для включення, а саме інформацію, достатню для ідентифікації окремих осіб, організацій та юридичних осіб, та інформацію, якщо це можливо, необхідну для видачі спеціального розпорядження Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол); викласти фактичні обставини справи та причини включення до списку якомога детальніше та надати таку інформацію на запит, за винятком обмеженої інформації, яка не може бути надана компетентному комітету; зазначити, чи може статус України як країни, що подала пропозиції щодо включення до відповідних санкційних списків, оприлюднюватися відповідними комітетами [12].

Відповідно до умов воєнного стану, який зараз діє в Україні, міжнародні союзники запропонували низку санкційних обмежень. Йдеться передусім про Міжнародну робочу групу з питань санкцій проти росії на чолі з Головою Офісу Президента України А.Єрмаком та директором Інституту міжнародних досліджень Фрімена-Споглі (FSI) М.Макфолом, яка розробила детальні пропозиції щодо запровадження санкцій:

1. Необхідно запровадити комплексні блокуючі санкції щодо 30 найбільших російських банків з державним капіталом, Московської біржі, Національного розрахункового депозитарію та Національного клірингового

центру. Індивідуальні санкції повинні бути поширені на російських чиновників, відповідальних за фінансову політику.

2. Російську федерацію слід визнати державою-спонсором тероризму та внести до чорного списку Міжнародної групи з боротьби з відмиванням грошей (FATF). Газпромбанк може залишитися єдиною установою в РФ для операцій з несанкційними товарами. Для цього йому потрібно придбати спеціальну ліцензію, яка дозволить виконувати обмежену кількість операцій і повністю блокувати інші розрахунки.

3. Необхідно завершити розривання економічних відносин з Росією, її слід виключити із західних фондів і компаній. Компанії та приватні особи повинні втратити доступ до інвестиційних та інших консультаційних послуг, управління капіталом і роботи на криптовалютних ринках. Група пропонує подальше запровадження повних санкцій проти всіх російських банків і фінансових установ.

4. Необхідно досягти інституційної ізоляції Росії. Для цього пропонується запровадити жорсткий контроль за фінансовими операціями з російською федерацією. Суворий централізований контроль і регулювання російської торгівлі допоможе запобігти крадіжці технологій та інтелектуальної власності, особливо товарів і послуг подвійного призначення. До російських компаній має застосовуватися широкий експортний контроль.

5. Запровадити нові межі прозорості та розкриття інформації про компанії, які співпрацюють з Росією, для посилення тиску ринку та громадськості. Необхідно посилити вимоги до співпраці з російською федерацією та встановити підстави для застосування вторинних санкцій [6].

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України санкційна політика в нашій країні набуло масового характеру. 9 вересня 2022 року Міністерство економіки України затвердило проєкт Концепції державної санкційної політики [14]. Концепція передбачає більш системний, зважений та стратегічний підхід до санкційної політики, особливо щодо осіб, які беруть участь у війні Росії проти України та створюють загрози національній безпеці.

Розроблений та запропонований проект концепції передбачає більш системний, збалансований та стратегічний підхід до розробки та впровадження санкційної політики. Санкції – дуже дієвий інструмент. Правильне їх використання може забезпечити саме ті результати, які від них очікуються. Поки що санкційна політика України базувалася насамперед на швидкому реагуванні на виклики. Однак за системного підходу санкції можуть мати більший вплив через середньо- та довгострокове планування. Санкції є не тільки інструментом реакції, а й упередженості. Це філософія, закладена в концепції. Санкції мають стати найпотужнішим та найефективнішим інструментом впливу на іноземні держави, юридичних та фізичних осіб, які беруть участь зокрема у війні росії проти України, що завдає шкоди національним інтересам України та створює загрозу національній безпеці нашої держави.

13 липня 2023 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій», який спрямований на:

- удосконалення порядку звернення майна фізичних та юридичних осіб у дохід держави відповідно до закону;
- забезпечення належного розгляду санкційних справ Вищим антикорупційним судом;
- створення Державного реєстру санкцій;
- внесення змін до статті 51 Закону, якими встановлюється особливий строк звернення до суду, а саме на період дії воєнного стану, встановленого Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремі її місцевості [11].

З метою організації взаємодії та співробітництва для вдосконалення державної санкційної політики Апарат РНБО та Бюро економічної безпеки уклали Меморандум про співпрацю [11]. Згідно з меморандумом, сторони, зокрема, здійснюватимуть дослідження та аналіз у сфері посилення спроможності санкційної політики, обмінюватимуться інформацією щодо

впровадження та моніторингу її ефективності та застосування відповідного законодавства тощо. Сторони домовилися брати участь у реалізації державних ініціатив з питань, що відповідають меті та тематиці меморандуму, розробляти методичні рекомендації та інші інформаційні матеріали у зазначеній сфері співпраці, утворювати спільні робочі групи, інші консультативні та експертних асоціацій, пропозиції щодо розробки концепцій та стратегій у сфері санкцій [2].

Національне агентство з питань запобігання корупції як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, створив окремий портал «Війна і санкції». Основна мета portalу – інформувати уряди країн-партнерів та громадян України про вже запроваджені санкції та вимагати розширення санкційних списків проти тих, хто також надає фінансову та інформаційну підтримку війні. Це дозволить чинити максимальний тиск на співучасників війни та наблизити перемогу України. З інформації, яка розміщена на порталі, можна побачити, які країни ще не запровадили санкції щодо конкретної особи, незалежно від того, чи вони вже перебувають під санкціями в інших країнах. Це може допомогти швидше синхронізувати санкційні списки та обмежити можливості ухилення від санкцій. Розголошення інформації про людей, які підтримують війну росії проти України, може призвести до того, що вони переосмислять і припинять співпрацю з рф. Функції portalу також дозволяють повідомляти про активи цих людей, що допоможе заморозити та конфіскувати активи для відновлення України, або ж повідомити про відомі випадки ухилення від санкцій.

Варто зазначити, що Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління корупційними та іншими злочинними активами (АРМА) на початку 2023 року витратило на потреби держоборони ще 370 мільйонів гривень – це найбільша сума конфіскованих коштів з початку Всеосяжної війни. за направленням Агентства з придбання військових облігацій. Загалом завдяки купівлі облігацій до бюджету вже перераховано

понад 1,2 млрд грн, а без використання інструменту цінних паперів – понад 300 млн грн [APMA].

Санкції застосовуються до громадян України та юридичних осіб, зареєстрованих відповідно до національного законодавства, крім іноземних громадян, осіб без громадянства та громадських організацій, у статутах яких переважає іноземний капітал³. Зокрема, санкційні обмеження для громадян України передбачають: 1) замороження активів – тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися своїм майном; 2) обмеження торгівлі; 3) обмеження, часткове або повне припинення транзиту ресурсів, польотів і перевезень через територію України (повне припинення); 4) запобігання виведенню капіталу за межі України; 5) зупинення господарсько-фінансових зобов'язань; 6) анулювання або зупинення дії ліцензій та інших дозволів, отримання (наявність) яких є обов'язковою умовою для провадження певного виду діяльності, зокрема анулювання або зупинення дії спеціальних дозволів на користування землею; 7) заборона участі у приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються або діють в інтересах резидентів іноземної держави, тощо.

Висновки до розділу 2

Санкційний тиск на російську економіку розпочався після анексії Криму та частини території Донецької та Луганської областей України у 2014 році. Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, однієї з найвизначніших подій останнього десятиліття для всього світу, яка торкнулася кожної країни світу та світової економіки в цілому, цивілізований світ мав певну реакцію, зокрема США та ЄС. США та країни ЄС розробили та запровадили низку санкцій проти країни-агресора з метою економічного тиску та впливу на зовнішню політику російської федерації. Санкції стали справжнім викликом для російської економіки і негативно

вплинули на більшість галузей економіки, торгівлю, економіку та добробут населення країни.

Аналізуючи макроекономічні наслідки запровадження санкцій, можна зробити висновок, що на даний момент вони були досить деструктивними та мали значний вплив на економіку російської федерації.

Як зазначено в Керівних принципах застосування санкцій Європейським Союзом, вони не є каральними за своєю природою, але по суті полягають у внесенні змін у політику чи діяльність певної країни, особи чи особи. Водночас ЄС прагне мінімізувати негативний вплив заходів на населення чи законну діяльність фізичних та юридичних осіб. Зазначимо, що ЄС виконує всі санкції, введені Радбезом ООН. Крім того, ЄС може посилити санкції, введені ООН, запровадивши більш жорсткі додаткові економічні заходи.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України санкційна політика в нашій країні набула масового характеру. 9 вересня 2022 року Міністерство економіки України схвалило проект концепції державної санкційної політики. Концепція передбачає більш системний, збалансований і стратегічний підхід до санкційної політики, зокрема щодо осіб, які беруть участь у війні росії проти України та становлять загрозу національній безпеці.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Шляхи підвищення ефективності санкцій

Ефективність санкцій підвищується, якщо вони впроваджуються не однією країною, а коаліцією країн. Міжнародна співпраця у введенні санкцій зменшує політичну цінність країни, до якої введені санкції, тобто надає більшої легітимності запровадженню санкцій в очах міжнародної спільноти та зменшує шкоду для політичного іміджу країни-ініціатора санкцій. Колективна форма санкцій також є більш ефективною в глобалізованій економіці, оскільки вона дозволяє краще контролювати імпорتنі та експортні потоки. Група економічно розвинених країн контролює більше світових ринків і має більший вплив на світову торгівлю, ніж окрема країна [46].

Політика санкцій завжди була чинником економічного впливу або примусу для протидії найнебезпечнішим загрозам, що стоять перед світом (ядерна програма Ірану, Північної Кореї).

Багато країн часто не мали власної санкційної політики, а виконували рішення провідних країн. Однак санкції, в тому числі на національному рівні, останнім часом стають все більш популярними, особливо в ситуації, коли світ стикається з гібридними загрозами, які не підлягають класичному правовому регулюванню.

Повномасштабна війна росії проти України є прецедентом, коли за допомогою санкцій намагаються виправити ситуацію та змусити агресора повернутися до статус-кво. Комплекс санкцій досить широкий. Однак тривалість часу, який знадобився для запровадження таких санкцій, свідчить про те, що на міжнародному рівні немає всебічного розуміння та розробленої політики щодо санкцій як інструменту стримування чи покарання.

Якщо тлумачити санкції як наслідок порушення міжнародного права, то це беззаконня і неврегульованість. На відміну від інших галузей права

(цивільного права, кримінального права), в яких чітко визначено, які наслідки чекають на винного, у санкційній політиці такого регулювання немає. Водночас жодна країна не має методів оцінки ефективності та впливу таких санкцій, а також об'єктивних критеріїв їх застосування. Тому сучасне розуміння санкційної політики має полягати в тому, що санкції проти російської федерації є передусім інструментом міжнародної безпеки, захисту норм міжнародного права, підтримки його верховенства та запобігання його порушенням.

На нинішньому етапі основною метою санкцій має стати припинення розвитку війни в Європі, зменшення військово-технічних можливостей держави-агресора для ведення сучасної наступальної війни сучасними видами зброї.

Політика санкцій проти тоталітарного режиму російської федерації має бути спрямована на нанесення максимальної шкоди з метою зменшення можливостей росії вести агресивні війни, тобто в оборонному секторі, приладобудуванні, суднобудуванні, космічній та ракетно-космічній промисловості, науково-дослідних інститутах. і постачальники машин, обладнання, передових матеріалів тощо, а також сектори, які мають найбільший вплив як інструмент гібридної війни: енергетика, ІТ, медіа.

Механізм застосування спеціальних обмежувальних заходів примусу є загальноприйнятим і слугує засобом впливу на суб'єктів даних, які порушують основоположні міжнародні документи, а також національне законодавство окремих країн. Досвід запровадження санкцій за кордоном показує, що країни можуть їх реалізувати як на основі рішень міжнародних організацій, зокрема ООН, так і відповідно до рішень власних державних органів. Запровадження санкцій ООН є специфічним процесом, який відповідає статуту міжнародної інституції. Таким чином, механізм санкцій ООН має специфічний характер і складається з:

Організація Об'єднаних Націй має повноваження застосовувати примусові заходи для відновлення та підтримки міжнародного миру проти

будь-якої суверенної держави, навіть якщо вони не є членами Організації, у випадках, коли Рада Безпеки визначає, що дії будь-якої з них можуть становити загрозу для міжнародний мир. П 7 ст. 2 Статуту ООН конкретизує цей визначальний принцип, згідно з яким «Статут ні в якому разі не надає ООН права втручатися у внутрішню компетенцію країни», застосування примусових заходів відповідно до глави VII Статуту ООН не передбачає заходів з питань недотримання Статуту;

Статут ООН визначає санкційну компетенцію інших суб'єктів міжнародних відносин. Наприклад, стаття 51 Статуту ООН встановлює право на «індивідуальну або колективну самооборону у разі збройного нападу». Проте найбільше підтвердження ця теза знаходить у п. 6 ст. 2 Статуту, згідно з яким «Організація забезпечує, щоб держави, які не є членами, діяли відповідно до цих принципів у тій мірі, в якій це необхідно для підтримки міжнародного миру та безпеки». Доречним у цьому контексті є вислів Г. Тункіна, який наголошує, що «Статут ООН не є звичайним договором». По-перше, це правова основа діяльності універсальної міжнародної організації миру і безпеки; по-друге, держави визнали його вищим за всі інші міжнародні договори» [30].

Варто наголосити, що крім виконання всіх санкцій, введених Радою Безпеки ООН, ЄС може посилити санкції, введені Радою Безпеки ООН, запровадивши більш суворі додаткові економічні заходи. Важливо, що обмежувальні заходи ЄС застосовуються лише в межах юрисдикції ЄС. Це означає, що вони застосовуються до компаній і організацій, які розташовані на території ЄС, включаючи повітряний простір ЄС, до громадян ЄС, незалежно від того, чи вони знаходяться в ЄС, а також до компаній і організацій, зареєстрованих згідно із законодавством держави-члена ЄС, незалежно від того, розташовані вони в ЄС чи ні. Ці заходи також стосуються філій компаній ЄС у третіх країнах і діяльності компаній, яка повністю або частково здійснюється в межах ЄС. Європейський Союз не ухвалив законодавства про екстериторіальне застосування санкцій і зобов'язаний інформувати компанії,

щодо яких діє замороження активів або заборона на в'їзд, про те, що вони підпадають під такі обмежувальні заходи.

Законопроект України «Про порядок виконання рішень міжнародних організацій про застосування санкцій» визначає основні принципи виконання резолюцій Ради Безпеки ООН та рішень міжнародних організацій щодо запровадження міжнародно-правових санкцій. Закон, обов'язковий для України, встановлює повноваження та обов'язки органів державної влади у зв'язку з необхідним виконанням заборон та обмежень, що містяться в рішеннях про застосування санкцій. Запропоновано наступне визначення міжнародно-правових санкцій: це невійськові колективні примусові заходи, що застосовуються міжнародними міжурядовими організаціями проти держави, яка порушує норми міжнародного права, з метою примусити її вчинити міжнародний злочин, припинити та відшкодувати заподіяну шкоду. Міжнародно-правові санкції мають тимчасовий характер. Міжнародно-правові санкції не повинні бути більш обмежувальними, ніж ті, що передбачені в резолюціях Ради Безпеки ООН, а також у рішеннях міжнародних організацій чи їх органів про запровадження обов'язкових для України санкцій [15, с. 241].

Надаючи іноземним державам пропозиції щодо включення фізичних, юридичних осіб та організацій до відповідних санкційних списків, Служба безпеки України та Міністерство закордонних справ України зобов'язані надавати у міру можливості детальну інформацію про таких осіб, або юридичних осіб, включаючи інформацію, що стосується ідентифікації фізичних осіб, і інформацію, яка підтверджує, що фізичні, юридичні та юридичні особи відповідають критеріям для включення до списку, викладеним у резолюціях Ради Безпеки ООН.

З позиції впливу антиросійських санкцій на власну економіку та ставлення до необхідності продовження режиму санкцій країни ЄС можна умовно поділити на три групи:

1) країни, які зазнали (або можуть зазнати у разі продовження санкцій) значних негативних наслідків санкцій, але мають жорстку позицію щодо їх

подальшого застосування (Німеччина, країни Балтії, Польща, Велика Британія та ін.) ;

2) країни, які зазнали значних втрат і схильні до послаблення санкцій (Італія, Іспанія, Словаччина, Угорщина, частково Франція);

3) країни, які зазнали незначних втрат, але виступають за послаблення санкцій з політичних міркувань (Греція, Болгарія, Кіпр тощо). (У деяких випадках ситуація не така однозначна, оскільки втрати відчутні, але спротив режиму санкцій непропорційно більший, саме з політичних причин, як, наприклад, в Угорщині чи Чехії).

В аналітичних матеріалах Міжнародного центру перспективних досліджень «Як зробити антиросійські санкції ефективнішими» окреслено поточну ситуації щодо застосування санкцій та запропоновано шляхи підвищення ефективності санкцій [41]. На думку експертів, санкції, які сприяють поваленню або послабленню режиму путіна, можуть сприяти послабленню позицій ворога і змусити його відступити. Санкції можуть і повинні сприяти розколу правлячої еліти росії, спонукати до конкретних дій щодо зміни режиму путіна та перегляду агресивної імперської політики щодо України. Тому санкції мають бути комплексними і не допускати жодних прогалин.

Слід звернути увагу на такі прогалини, як невключення деяких російських олігархів до санкційних списків або виключення з санкційних списків чи невключення до санкційних списків через судові процеси та процедури. На практиці вже є прецеденти скасування або обходу важливих індивідуальних санкцій, і Європейський Союз неодноразово обговорював скасування санкцій проти деяких росіян на нібито слабких правових підставах. Деякі країни ЄС вже відкрито агітують за виключення окремих осіб із санкційних списків.

Тому Україна має чітко висловити свої контраргументи та визначити свою позицію: лише офіційна зміна позиції російських олігархів, публічне засудження війни та режиму путіна, підтримка України, в тому числі

фінансова, може бути єдиною підставою для перегляду режиму санкцій. Російські олігархи в основному зосереджені в енергетиці, металургії та фінансах, тобто тих секторах економіки, які є значним джерелом доходу для олігархів путінського режиму. Поки у російських олігархів є можливості продовжувати міжнародну економічну діяльність, налагоджену роками, режим путіна буде загрозою для всього світу. Необхідно повністю заблокувати та усунути шляхи обходу існуючих обмежень, які вкрай негативно впливають на весь механізм санкцій та недостатньо впливають на країну-агресора.

Санкційна група Єрмака-Макфола запропонувала створити єдиний список санкцій, список порушників, чек-лист компаній і осіб підвищеного ризику, систему «світлофорів» для оцінки дотримання країною режиму санкцій, дані моніторингу про російську торгівлю і покращений обмін даними між союзниками. Відзначається, що санкції проти росії певним чином впливають на її економіку через виведення більшості західних компаній, руйнування цілих економічних і виробничих секторів, заморожування половини російських міжнародних резервів і неминуча втрата основних європейських ринків російської нафти і газу. Однак катастрофічний вплив санкцій на російську економіку був пом'якшений високими цінами на нафту і газ, а також наявністю винятків і шляхів для їх обходу. Деякі прогалини виявляються та усуваються знову і знову, не в останню чергу завдяки увазі ЗМІ та експертним дослідженням. Крім того, документ пропонує більш системний підхід до встановлення меж для управління та регулювання економічних відносин з росією – підхід «холодної війни 2.0». Це може включати запровадження спеціального режиму торгівлі з російською федерацією, щоб мінімізувати торгівлю та заблокувати доступ до західних технологій, ринків і фінансів до переходу до мирної зовнішньої політики [42].

У сфері торгівлі пропонується розширити обмежувальні заходи експортного контролю щодо: стратегічної високотехнологічної продукції (обладнання для зрідженого газу, каталітична обробка, мікросіпи, напівпровідники); товарів та технологій подвійного призначення; металів,

мінералів, руд (титанові, хромові, мідні, молібденові) і готової продукції з їх використанням; промислового програмного забезпечення; технологій суднобудування. Також пропонується запровадити: обмеження на експлуатацію нафтосховищ для танкерів і вантажних суден; повне ембарго на імпорт металів, мінералів, супутніх промислових товарів, хімічної продукції, пластмас і гуми, деревини та пиломатеріалів, дорогоцінного каміння та критичного обладнання (газових турбін та їх компонентів) з росії та білорусі; розірвання спільних довгострокових контрактів з ОПЕК російської федерації та білорусі; повне ембарго на російську нафту, нафтопродукти, газ і вугілля [18].

На думку дослідників, повне виконання запропонованих нових обмежувальних заходів посилить запроваджені санкції, забезпечить їх ефективність, сприятиме політиці згуртованості з країнами ЄС та забезпечить підтримку секторів і підприємств України, які суттєво постраждали від бойових дій, а також відновлення ресурсної бази.

Пошук превентивних заходів для постійного посилення санкційного тиску та досягнення максимального ефекту від санкцій має бути свідомим зусиллям позбавити агресора можливості уникнути санкцій та продовжувати фінансувати злочинну війну проти України. Тому розвиток та поглиблення формату подальшої співпраці України з ЄС та міжнародним співтовариством є саме додатковим аргументом для надання Україні допомоги найбільшими країнами-донорами в усіх юрисдикціях у рамках ініціативи щодо оновлення глобальної архітектури безпеки (потужна подія, без дати).

Міністерство оборони України прийняло Наказ «Про затвердження Порядку реалізації видів санкцій та моніторингу їх ефективності в системі Міністерства оборони України» [23], в якому визначало механізм реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) та моніторингу їх ефективності, форми, методи та ключові показники реалізації видів санкцій і моніторингу їх ефективності в системі Міністерства оборони України. Моніторинг ефективності санкцій здійснюють структурні підрозділи (відповідальні особи), які відповідають за реалізацію окремих видів санкцій

відповідно до принципів систематичності та системності, реалістичності, достатності, комплексності, об'єктивності.

Етапами моніторингу є:

- збір, вивчення та аналіз інформації про осіб, до яких застосовані санкції, структурними підрозділами, які беруть участь у реалізації санкцій;
- узагальнення результатів та облік результатів моніторингу ефективності санкцій, визначення їх ефективності відповідальним структурним підрозділом;
- підготовка відповідальним структурним підрозділом інформації про результати моніторингу ефективності санкцій до державних органів, до повноважень яких належить забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері, яка стосується застосування санкцій [23].

Ефективність конкретних видів санкцій, застосованих до юридичних та фізичних осіб, може бути оцінена як: «санкції ефективні»; «санкції ефективні частково»; «санкції неефективні».

Завдання щодо забезпечення економічної безпеки та забезпечення виконання комплексних санкцій виконують також правоохоронні органи країни. У свою чергу, правоохоронні органи, а саме НАКЗ, СБУ, НП та інші, зосереджені на застосуванні широкомасштабної стратегії міжнародних санкцій для виявлення та обшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях РНБО та Ради оборони України.

Масштабне вторгнення російської федерації в Україну стало одним із головних питань міжнародної політики. Саме вторгнення стало одним із факторів погіршення відносин між Україною, її західними партнерами та росією. Конфлікт між росією та Заходом є одним із найбільших геополітичних конфліктів нашого часу, у якому росія намагається відновити, розширити та зберегти свій контроль над частинами світу, які вона втратила після розпаду Радянського Союзу та економічного занепаду та глобального керівництва. Наразі іноземні партнери розглядають конфлікт як другу холодну війну щодо Заходу та війну росії проти України щодо України.

У свою чергу, Україна має розробити довгострокову стратегію політичних та економічних відносин з росією в «постсанкційному» контексті, не послаблюючи своїх позицій, оскільки необхідно розглядати різні сценарії розвитку постсанкційних відносин між Заходом і росією.

Оцінюючи ефективність санкцій, необхідно враховувати, що позитивний результат зазвичай можна очікувати:

- у короткостроковій перспективі, коли «сигнальні» санкції доводять порушнику безперспективність його подальших деструктивних дій – тобто не встигають проявитися);
- у довгостроковій перспективі, коли в окремій країні відбуваються економічні зміни під впливом «обмежувальних», а потім (на наступному етапі) вже «примусових» санкцій, які призводять до суттєвої зміни в суспільно-політичній ситуації (та, ймовірно, влади) [39, С. 29].

З початку російської агресії у 2014 році кількість накладених санкцій у розрізі різних держав та інституцій зростала, піковим виявився 2022 рік – 15205 накладених санкцій (додаток А). Лідерами у застосуванні санкцій виступають країни ЄС (28,5%), США (27,1%) (див. додаток Б).

3.2. Досвід застосування санкцій проти росії окремими країнами Євросоюзу

Перша реакція ЄС на події в Україні та на референдум у Криму відбулася ще в березні 2014 року. Європейські країни різко засудили такі дії та не визнали результати референдуму. Тоді ж були введені обмеження щодо 21 чиновника рф [49]. Наступного місяця обмежувальні заходи були доповнені за ініціативою Європарламенту. Зокрема, йшлося про відмову від проекту будівництва газопроводу "Південний потік", можливість якого раніше активно обговорювалася. Влітку 2014 року ЄС включив «інвестиційну» складову в нові санкції, згідно з якою Європейський інвестиційний банк і Європейський банк

реконструкції та розвитку (ЄБРР) припинили фінансування низки проектів, запропонованих рф і припинили виділення коштів російській федерації.

У рамках галузевих санкцій європейські компанії заблокували інвестиції в інфраструктурні проекти рф у таких сферах як транспорт, енергетика, телекомунікації та розвиток мінерально-сировинної бази. ЄС припинив постачання обладнання, страхування та фінансових послуг російським компаніям, що спеціалізуються на сировині або інфраструктурі. Фінансові обмеження передбачали заборону на операції з цінними паперами зі строком обігу більше 90 днів, випущеними держпідприємствами рф після 1 серпня 2014 року. До списку увійшли Зовнішторгбанк, Зовнішекономбанк, Газпромбанк, Россільгоспбанк і Ощадбанк. Обмеження ЄС включали обмеження на експорт товарів подвійного використання та супутніх послуг, зброї, військової техніки та обладнання для нафтової промисловості.

До кінця 2014 року санкції кілька разів посилювали. Заборону на постачання товарів подвійного призначення поширили на дев'ять підприємств військово-промислового комплексу рф; постачання в росію обладнання для розробки морських нафтових родовищ; посилення обмежень у банківському секторі, зокрема заборона на операції з цінними паперами зі строком обігу понад 30 днів. Згодом ЄС продовжив санкції проти російської федерації через анексію Криму та міста Севастополя до 23 червня 2023 року. Тому очевидно, що ЄС не визнає та засуджує спробу незаконної анексії Кримського півострова, яка серйозно порушує міжнародне право, чітко дотримується зобов'язань щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах і повністю підтримує політику невизнання незаконної анексії її територій [35].

Загалом ЄС запровадив санкції проти майже 1500 осіб і 250 організацій з російської федерації після анексії Криму в 2014 році та вторгнення в Україну в лютому 2022 року. Санкції Європейського Союзу проти росії з часом посилюватимуться та матимуть дедалі більший довгостроковий вплив на російську економіку. Згідно зі звітом, санкції суттєво погіршили промисловий

і технологічний потенціал росії. Ці наслідки будуть посилюватися з часом, оскільки заходи матимуть структурний, довгостроковий вплив на бюджет росії, фінансові ринки, іноземні інвестиції та її промислову та технологічну базу [48].

Вплив санкцій на країни-члени ЄС був обмеженим, але був «помітним» у деяких сферах, головним чином через контрзаходи росії та саму війну, що призвело до зростання цін. У цілому європейська промисловість сигналізувала про кілька «серйозних» збоїв у ланцюжках поставок, пов'язаних з імпортом рідкісних газів, таких як неон і ксенон, які використовуються для виробництва мікросхем. Залізничні вантажні перевезення ЄС-Китай через росію скоротилися. Заборона імпорту лісопродукції, а також російські контрзаходи сприяли зростанню цін і низці проблем із постачанням, зокрема фанери та дуба.

Експорт ЄС до росії та імпорт з росії знизились більш ніж на 50% порівняно з 2021 роком, що призвело до «безпрецедентного відокремлення». У результаті технологічно залежні галузі промисловості скоротилися особливо швидко, при цьому високотехнологічне виробництво зазнало 13% річних збитків. Однак рф вдалося накопичити деякі матеріали та закупити низку заборонених товарів та інших технологій-замінників із третіх країн, включаючи Китай, Казахстан, Туреччину та Об'єднані Арабські Емірати.

У 2023 році майже третина федерального бюджету росії буде витрачена на оборону та внутрішню безпеку. Російське виробництво сталі минулого року впало на 7% порівняно з 2021 роком і, як очікується, впаде ще на 10% цього року. Крім прямого впливу, імпорتنі обмеження ЄС проникають глибоко в середину російської економіки [48].

23 червня 2023 року набув чинності 11-й пакет санкцій ЄС проти росії, мета якого – обмежити продаж і передачу чутливих технологій подвійного призначення країнам, які допомагають росіянам обходити обмежувальні заходи.

Спробуємо проаналізувати практику застосування санкцій проти росії з боку окремих країн Євросоюзу, зокрема Чеської Республіки та Болгарії. Зрозуміло, що з політичної та економічної точки зору існуюча різниця між Чехією та росією відіграє ключову роль. За обсягом ВВП російська федерація випереджає Чехію більш ніж у сім разів, за кількістю залучених іноземних інвестицій – у три рази, за кількістю населення – у 14 разів. ВВП на душу населення за ПКС рф становить близько 0,7% від аналогічного показника Чехії, але існує об'єктивна економічна нерівність.

Усвідомлюючи наслідки санкцій для чеської економіки та враховуючи політичні цілі, у 2014 р. прем'єр-міністр Б. Сobotка розглядав антиросійські санкції як юридично застосовуваний загальноєвропейський захід для стабілізації ситуації в Україні. Прем'єр-міністр заявив, що санкції є частиною відповіді ЄС, і відкинув можливість запровадження Чехією індивідуальних санкцій проти рф. Водночас глава уряду відкинув посилення санкцій як можливий вихід із ситуації, вважаючи, що ескалація економічних санкцій лише погіршить економічну ситуацію в російській федерації, але не вплине на зміну політики росії щодо України [59].

Поряд з негативними або «нейтральними» політичними силами в Чехії є прихильники підтримки та розвитку відносин з росією. Серед них, насамперед, представники бізнес-сектору, яких найбільше цікавить російський ринок. Наприклад, Міністерство промисловості і торгівлі Чеської Республіки вже зробило оцінку можливих наслідків на початковому етапі запровадження санкцій і через побоювання щодо торговельних обмежень вжило заходів, щоб запобігти різкому погіршенню торгових відносин. Чехи припускали, що введені обмеження не стосуватимуться деяких ключових угод, зокрема контрактів російської федерації на ремонт гвинтокрилів з державною LOM Praha, які насправді відбулися пізніше, незважаючи на початкові побоювання самої компанії.

Деякі чеські урядовці зацікавлені в розвитку економічних відносин з російською федерацією, незважаючи на санкції, про що свідчать їхні заяви та

продовження контактів між двома державами на різних рівнях. Так, у 2015 р. міністр промисловості і торгівлі Чеської Республіки Я. Младек під час візиту до Єкатеринбурга висловив стурбованість зменшенням обсягів взаємної торгівлі між двома країнами та бажання повернутися до обсягів попередньої торгівлі. Міністр звернув увагу на необхідність забезпечення підтримки чеських проектів у рф [53].

У 2015 році Чехія разом з кількома іншими країнами-членами ЄС виступала за послаблення санкцій проти росії. Це дозволило російським науковцям стверджувати, що «Чехія разом з іншими країнами Центральної та Східної Європи намагається зайняти прагматичну, стриману, проміжну позицію між санкційними скептиками та яструбами» [34].

Аналізуючи ситуацію в економіці Чехії, слід зазначити, що в цій країні, на відміну від політичної сфери, немає широкого діапазону думок щодо санкцій ЄС проти росії. Умови санкцій разом із проблемами в російській економіці (незалежно від їх причин) не сприяли покращенню діяльності компаній, у тому числі й чеських. Багато компаній у Чехії повідомили про труднощі, з якими вони зіткнулися у зв'язку з новими політичними та економічними умовами. Найбільш критичні заяви знову були характерні для 2014 року, коли ще не можна було оцінити наслідки останніх санкцій, а актори не адаптувалися до обставин, що змінилися. Наприклад, влітку 2014 року чеська компанія Name, яка володіла фабрикою у Володимирській області рф і закуповувала продукцію з-за кордону, хоч і невелику частку, заявила про намір отримати від уряду Чехії або ЄС компенсацію за збитки, завдані обмежувальними заходами. Тоді компанія оцінювала можливі збитки приблизно в 4 мільйони євро. Згодом Name більше не висував таких вимог і бачив головну втрату від санкцій у тому, що заплановані інвестиції довелося відкласти [51].

Чехія, яка головує в ЄС з 1 липня до кінця 2022 року, зараз разом з іншими державами-членами готує черговий пакет санкцій проти рф. Санкції передбачають заборону на імпорту золота з росії та розширення переліку

товарів подвійного призначення, заборонених до експорту в рф, які стосуватимуться значною мірою фізичних осіб.

Санкції Євросоюзу проти російської федерації та їхні контрзаходи набувають чинності з прийняттям кожного наступного санкційного пакету, хоча спочатку багато експертів, політиків і представників бізнесу сподівалися, що вони будуть тимчасовими. З політичної точки зору перспективи відносин між Чехією та російською федерацією остання вважає непродуктивними. Вони залежать від багатьох факторів, зокрема курсу, який візьме Євросоюз після виборів до Європарламенту, політики США в регіоні, змін у поглядах політиків, урядовців і бізнесменів у самій Чехії. Звичайно, економічні інтереси Чехії вказують на те, що урядовці, які відповідають за цей сегмент та самі бізнесмени, втративши великий ринок збуту рф, продовжують шукати шляхи підтримки та подальшого розвитку російсько-чеських відносин. , що виражається в активізації відносин на регіональному рівні. З іншого боку, росія намагається активізувати антиурядову пропаганду в чеському суспільстві, підтримуючи мітинги протесту та шукаючи економічні інструменти для послаблення або обходу санкцій [36].

Специфіка російського впливу на Болгарію в посттоталітарний період базується насамперед на прагматизмі, а не на політичних поглядах представників болгарської політичної та бізнес-еліти. Йдеться про нав'язуванн серед населення русофільські симпатії, згідно з якими росія була історичним союзником Болгарії з ХІХ ст. Проте в глобальному геополітичному контексті європейські та євроатлантичні цінності складають основу траєкторії розвитку Республіки Болгарії.

Порушення росією норм міжнародного права по відношенню до України викликало засудження більшості болгарських політиків (за невеликим винятком) і більшості громадян, а уряд країни солідаризувався з партнерами з ЄС у введенні санкцій проти рф. Значний відсоток лояльності представників політичної та ділової еліти, а також болгарських громадян в цілому до росії зумовлений прагматизмом і позитивним позиціонуванням російської культури

в болгарських ЗМІ, а не симпатією до авторитарної моделі розвитку путінської російської федерації.

У зв'язку з триваючими військовими діями на сході України восени 2014 року Європарламент прийняв нову резолюцію «Ситуація в Україні та стан відносин між Європейським Союзом і росією» [50]. Відповідно до цієї резолюції країни ЄС повинні в односторонньому порядку припинити співпрацю з РФ в енергетичній сфері. Незважаючи на всі потенційні вигоди, які Болгарія могла б отримати в разі успішного завершення «Південного потоку», необхідність узгодженості з європейськими партнерами вимагала дотримання спільної позиції ЄС.

Відмова від «Південного потоку» викликала обурення серед представників політичного політикуму Болгарії, однак після жовтневих парламентських виборів у листопаді 2014 року було сформовано постійний уряд на чолі з Борисовим, що ознаменувало кінець політичної кризи.

Навіть загострення відносин з Росією не сприяло збільшенню витрат бюджетних коштів з бюджету Болгарії на військову промисловість. Згідно з вимогами Альянсу, його учасники повинні витрачати не менше 2% свого ВВП на потреби військово-промислового комплексу. Якщо порівнювати цей показник у Болгарії та її партнерів по НАТО, то в країнах Балтії та Польщі у 2015 році цей показник зріс порівняно з 2014 роком (в Естонії він перевищив 2% у 2015 році), натомість у Болгарії цей показник знизився з 1,32% до 1,29% [56].

Крім того, незважаючи на санкції, Росія залишалася одним з головних торговельних партнерів Болгарії та була одним із основних імпортерів енергоресурсів. «Газпром» і «Лукойл» зберегли своє домінування на болгарському енергетичному ринку: за даними Центру болгарської промисловості в Москві, вуглеводні становили 76,4% від імпорту Болгарії з Росії на 5,3 млрд доларів.

Що стосується болгарського експорту, то Росія не була важливим ринком для Болгарії в цьому напрямку, значно відстаючи від своїх провідних

партнерів, таких як Німеччина, Туреччина, Італія і навіть сусідні країни Румунія та Греція (експорт Болгарії до російської федерації в 2014 році склав 707,3 млн. доларів США або близько 3% від загального обсягу експорту), тому запроваджене у серпні 2014 р. російське ембарго на товари ЄС фактично не вплинуло на аграрний сектор економіки Болгарії [45].

У наступні роки тема антиросійських санкцій стала популярною в політичному житті Болгарії. У риториці євроскептиків санкції стали приводом для соціально-економічних проблем болгарського суспільства. Однак більшість прихильників таких політичних сил є малозабезпеченими громадянами, які просто не можуть оцінити можливості вільного пересування та відкритих ринків праці, не маючи достатніх ресурсів та професійної кваліфікації [5].

Загалом ставлення Болгарії до антиросійських санкцій ЄС характеризувалося амбівалентністю. У той час як уряд Болгарії солідаризувався з позицією своїх європейських партнерів у питанні нової «санкційної» політики щодо РФ, антиросійські погляди серед політичної та бізнес-еліти Болгарії практично були відсутні. Також не можна заперечувати прагматизм деяких політичних і бізнесових діячів, які не хочуть відмовлятися від вигод збереження відносин з російською федерацією. В умовах протистояння Болгарія стала своєрідним «містком» між Заходом і Сходом, зберігаючи незмінними зовнішньополітичні пріоритети, визначені в 1997 році [4].

Висновки до розділу 3

Ефективність санкцій підвищується, якщо їх запроваджує не одна країна, а коаліція країн. Міжнародна співпраця у введенні санкцій зменшує політичну цінність країни, проти якої запроваджено санкції, тобто надає більшої легітимності запровадженим санкціям в очах міжнародної спільноти та зменшує шкоду політичному іміджу країни, яка ініціював санкції. Колективна

форма санкцій також більш ефективна в глобалізованій економіці, оскільки вона дозволяє краще контролювати імпорتنі та експортні потоки.

Ефективність окремих видів санкцій, які застосовуються до юридичних і фізичних осіб, можна оцінити так: «санкції є ефективними»; «санкції частково ефективні»; «санкції неефективні».

У рамках промислових санкцій європейські компанії заблокували інвестиції в інфраструктурні проекти РФ у таких сферах, як транспорт, енергетика, телекомунікації та розвиток мінерально-сировинної бази. ЄС припинив постачання обладнання, страхування та фінансових послуг російським компаніям, що спеціалізуються на сировині або інфраструктурі.

Санкції Євросоюзу проти російської федерації та їх контрзаходи набудуть чинності з прийняттям будь-якого наступного пакету санкцій, хоча спочатку багато експертів, політиків і представників бізнесу сподівалися, що вони будуть лише тимчасовими.

Масштабне вторгнення російської федерації в Україну стало одним із головних питань міжнародної політики. Саме вторгнення стало одним із факторів погіршення відносин між Україною, її західними партнерами та Росією. Конфлікт між Росією та Заходом є одним із найбільших геополітичних конфліктів нашого часу, в якому Росія прагне відновити, розширити та зберегти свій контроль над частинами світу, які вона втратила після розпаду Радянського Союзу та його економічного занепаду. і глобальне лідерство.

У свою чергу, Україні слід виробити довгострокову стратегію політичних та економічних відносин з Росією в «постсанкційному» контексті, не послаблюючи своїх позицій, оскільки необхідно розглядати різні сценарії розвитку постсанкційних відносин з урахуванням рахунків Заходу і Росії.

ВИСНОВКИ

Вивчення правової природи санкцій, їх сутності та різновидів, а також специфіки механізмів їх застосування, особливо у зв'язку з активізацією збройної агресії росії та протидії вторгненню противника, дозволяє зробити певні узагальнення. Досліджувана проблематика характеризується міждисциплінарним характером та потребує широкого спектру досліджень, особливо в галузі міжнародного права, а також фінансового права, кримінального права, екологічного права, фінансових розслідуваннях тощо.

З огляду на відсутність єдиного визначення поняття «санкції» як інституту існують різні підходи до його тлумачення, класифікації типів або видів санкцій, механізмів застосування санкцій як обмежувальних заходів, засобів примусу, заходів впливу (економічних, політичних, військових), заходів держави, яка не виконує своїх міжнародних зобов'язань, контрзаходів тощо. Питання про принципи міжнародних санкцій та межі їх застосування залишається відкритим і дискусійним як у теорії, так і в нормативно-правових документах міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, а також у правозастосовній практиці.

Міжнародно-правові санкції є одним із найбільш часто використовуваних засобів примусу для захисту міжнародного миру та безпеки як ефективний інструмент підтримки міжнародного правопорядку. Цей інститут, а також норми та принципи, які він містить, є динамічними та постійно розвиваються. За останні півстоліття санкції еволюціонували від інституту міжнародно-правової відповідальності до самостійного ефективного правоохоронного інституту в системі міжнародного права. Він став інструментом, який використовують міжнародні організації у боротьбі зі злочинними державами як ефективний метод колективного впливу. Загалом для санкцій, які нині протидіють російській агресії, характерні такі базові функції, як регулювання, захист, відновлення законності, розвідка та превенція.

Дія міжнародних фінансових санкцій спрямована на нанесення серйозної шкоди економічним ресурсам російської федерації, які використовуються для фінансування російської війни проти України. Через неспровоковане та невинуватене вторгнення росії в Україну російську федерацію необхідно ізолювати від цивілізованого світу, виключивши її з глобальних економічних та інших механізмів світового співробітництва, особливо з міжнародних фінансових організацій.

Враховуючи складність, а часом і суперечливість санкцій, а також їх загальну теоретичну та практичну проблематику, само собою зрозуміло, що існує нагальна потреба у подальшому ґрунтовному всебічному дослідженні цього інституту, зокрема причин і завдань його реалізації, яких санкцій передбачено. можуть бути накладені, а також їх наслідки, рівень небезпеки та ефективність в умовах глобалізації у разі збройної агресії чи інших ворожих вторгнень.

Загалом санкції як засіб тиску на зовнішню політику росії з одночасним обмеженням її руйнівного потенціалу як для національної безпеки та територіальної цілісності України, так і для міжнародної безпеки, на жаль, мало впливають на процес прийняття представниками кремлівського режиму рішень на основі загально цивілізаційних цінностей. Досвід запровадження санкцій проти росії багатьма державами та низкою міжнародних організацій, а також специфіка механізмів їх реалізації підтверджує той факт, що в сучасних умовах росія шукає все більше можливостей обходу санкцій.

Санкції є інструментом довгострокових дій і можуть мати найбільший політичний, економічний та інший ефект лише через тривалий час після їх впровадження, а наслідки можуть бути неоднозначними та вкрай негативними. Тому необхідно дати оцінку протиправним діям російської федерації в усіх міжнародних організаціях, її структурах, спеціалізованих установах тощо та створити сучасну мережу моніторингу виконання міжнародно-правових санкцій проти російської федерації, пов'язаних з агресією проти України.

Основним завданням для міжнародної спільноти залишається застосування ефективних механізмів для запобігання обходу та уникненню санкцій.

Список використаних джерел

1. Абдуллаєв Р.А. Правове закріплення економічних санкцій в праві Європейського Союзу // *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Гельветика, 2018. Т. 1. С. 389–392.
2. Апарат РНБО і Бюро економічної безпеки уклали Меморандум про співробітництво URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6114.html>
3. АРМА придбано найбільший пакет військових облігацій з часу війни на 370 млн. грн. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-pridbano-naybilshiy-paket-viyskovih-obligatsiy-z-pochatku-viyni-na-370-mln-grn>
4. Білоусов Ю. Антиросійські санкції ЄС: позиція болгарських політичних партій та громадська думка. *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 112-118.
5. Валева Е.Л. Болгария: между еврооптимизмом и евроскептицизмом (2007–2017 гг.). Европа. Евразия. XXI в. начинается. Отв. ред. К.В. Никифоров. Москва: ИСл РАН; ПОЛИМЕДИА, 2018. С. 383.
6. Група Макфола-Єрмака представила Дорожню карту фінансових санкцій проти РФ (Інтернет-ресурс). URL: <https://suspilne.media/253356-grupa-makfola-ermaka-predstavila-doroznu-kartu-finansovih-sankcij-proti-rf/>
7. Договір про Європейський Союз. Стаття 215. URL: [https://www.legislation.gov.uk/eut/teec/article/215#:~:text=Article%20215\(ex%20Article%20301%20TEC\)&text=2.,groups%20or%20non%2DState%20entities](https://www.legislation.gov.uk/eut/teec/article/215#:~:text=Article%20215(ex%20Article%20301%20TEC)&text=2.,groups%20or%20non%2DState%20entities).
8. Доронін І.М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.
9. Дорош С. Санкції проти Росії: чи був ефект? (Інтернет-ресурс) від 09.12.2016. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38247744>
10. Економічні інструменти протидії гібридній агресії: аналітична доповідь / за ред. А. Ю. Сменковського. Київ : НІСД, 2020. 69 с.

11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій» від 13 липня 2023 року № 3223-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3223-20>
12. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 року № 361 IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
13. Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>
14. Затверджено проєкт Концепції державної санкційної політики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-proekt-kontseptsii-derzhavnoi-sanktsiinoi-polityky>
15. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки / упоряд.: О. М. Кубецька, Я. С. Палешко, . Б. Санакоєв, О. В. Неклеса. Дніпро : ДДУВС, 2019. 312 с.
16. Камінська Н.В., Пожидаєва М.А. Правова природа санкцій та їх ефективність у протидії російському вторгненню *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України* 2022. № 2. С.59–75.
17. Обмежувальні заходи ЄС. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/29093/142723.pdf>
18. Олійник Д.І. Багатостороння підтримка міжнародних організацій щодо зміцнення економіки України в кінетичній протидії російській агресії. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/bahatostoronnya-pidtrymka-mizhnarodnykh-orhanizatsiy-shchodo-zmitsnennya-ekonomiky>
19. Основи міжнародної торгівлі: навчальний посібник; 2-ге вид. / За ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, К.І. Ржепішевського. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 656 с.
20. Панченко В.Г. Економічні ефекти санкцій як інструменту зовнішньої політики в контексті досягнення національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 16–21.

21. Панченко В.Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід* 2017. №17. С. 10-16.
22. Панченко В.Г. Контroversійність наслідків санкцій в міжнародній економічній політиці у процесі еволюції інструментів багатосторонньої дипломатії. *Інвестиції: практика та досвід* 2017. №20. С. 5-9.
23. Про затвердження Порядку реалізації видів санкцій та моніторингу їх ефективності в системі Міністерства оборони України. Наказ Міністерства оборони України від 11 травня 2023 року № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0871-23>
24. Резнікова Н.В. Економічна експансія в умовах становлення нового каркасу міжкраїнової взаємодії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 111. Ч. II. С. 90–100.
25. Санкції – що це таке, навіщо потрібні та які бувають. URL: <https://termin.in.ua/sanktsii/>
26. Санкції проти РФ. URL: <https://mfa.gov.ua/sankciyi-proti-rf>
27. Санкційна політика ПриватБанку. URL: <https://privatbank.ua/compliance>
28. Санкція. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М – Я. С. 367.
29. Санкція. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П – С. 736 с.
30. Седляр Ю.О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика: монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с.
31. Семенко О., Добровольський Ю., Ярмольчик М. та ін. Економічні санкції у сучасному світовому господарстві: монографія. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2022. Vol. 12, No. 1. С. 179–197.

32. Соколовська О.М. Санкції як засіб зовнішньополітичного впливу. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3(55) 2022. С. 82–86.
33. Статут Організації Об'єднаних Націй URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
34. Страны Центрально-Восточной Европы в санкционной войне Запада против России: политические позиции и экономические последствия: Доклад / Под ред. Ю.К. Князева. М.: Институт экономики РАН, 2015. 49 с.
35. Укрінформ. ЄС продовжив санкції проти Росії за окупацію Криму. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3510910-es-prodovziv-sankcii-proti-rosii-za-okupaciju-krimu.html>
36. Федорчак Т. Чеська Республіка у «війні санкцій» ЄС проти російської федерації. *Медіафорум*. 2022. № 10. С. 163-183.
37. Чому Росія досі заробляє на продажу енергоресурсів та як це змінити (Інтернет-ресурс) від 12.01.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/01/12/7153955/>
38. Чугаєв О.А. Сфери реалізації економічної сили. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 126. Ч. I. С.145–152.
39. Шаров О. Міжнародна санкційна політика щодо російської федерації. *Стратегічна панорама*. 2016. № 2. С. 27-37.
40. Шнирков О.О., Мельник С.Ю. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 12. С. 18-24.
41. Як зробити антиросійські санкції ефективнішими. В. Філіпчук, М Капітоненко, І Петренко, Є Киян. Міжнародний центр перспективних досліджень. К. 2022. 14 с.
42. Як підвищити ефективність санкцій проти росії: санкційна група Єрмака-Макфола напрацювала новий документ. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/yak-pidvishchiti-efektivnist-sankciy-proti-rosiyi-sankciyna-grupa-ermakamakfola-napracyuvala-noviy-d.html>

43. Architecture, Engineering, Construction, Manufacturing, and Transportation Sectors of the Russian Federation Economy. URL: <https://ofac.treasury.gov/media/931771/download?inline>
44. Baldwin D.A. Economic Statecraft. Princeton: Princeton University Press. 1985. 424 pp.
45. Bechev D. Russia's Influence in Bulgaria. London: The Foundation for European Reform. 2016. P. 5.
46. Drezner D.W. (1999), The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
47. ECONOMIC SANCTIONS: Effectiveness as Tools of Foreign Policy URL: <https://www.gao.gov/assets/nsiad-92-106.pdf>
48. EU Says Cost of Sanctions Will Hit Russia Harder Over Time. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-07/eu-says-high-cost-of-sanctions-on-russia-will-grow-for-years?srnd=europe-politics>
49. European Council. Timeline – EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>
50. European Parliament resolution on the situation in Ukraine and the state of play of EU-Russia relations. European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2014-0125&format=XML&language=EN>
51. Hamé bude žádat kompenzaci za ztráty v Rusku. 07.08.2014. URL: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/sankce-vuci-rusku-a-dopadna-ceskevyrobce.A140807_132434_ekonomika_spi
52. International peace and security (2021). <https://www.government.nl/topics/international-peace-andsecurity/compliance-with-international-sanctions>.
53. Jan Mládek protestuje proti posunu jeho výroků k protiruským sankcím agentuře TASS. Ministerstvo průmyslu a obchodu. 19.10.2016. URL:

<https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/kontakty/kontakty-na-ministerstvo-prumyslu-a-obchodu-2974/>

54. Kelsen H. The Law of the United Nations: a critical analysis of its fundamental problems / The London Institute of World Affairs. London : Stevens & sons limited, 1950. 994 p.

55. Kern, A. (2009). Economic Sanctions: Law and Public Policy. London : Palgrave Macmillan.

56. Kurecic P. New «Cold Warriors» and the «Pragmatics»: The Differences in Foreign Policy Attitudes towards Russia and the Eastern Partnership States among the NATO Member States from Central and South-Eastern Europe. Croatian International Relations Review. 2017. № XXIII (80). P. 66.

57. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/index.html>

58. Pape R. Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security*. 1997. Vol. 22 (2). P. 90–136.

59. Sankce nejsou účinné, Rusko své chování nezmění, myslí si Sobotka. 13.09.2014. URL: https://www.lidovky.cz/domov/sankce-nejsouucinne-rusko-sve-chovani-nezmeni-mysli-sisobotka.A140913_131910_ln_domov_ttr

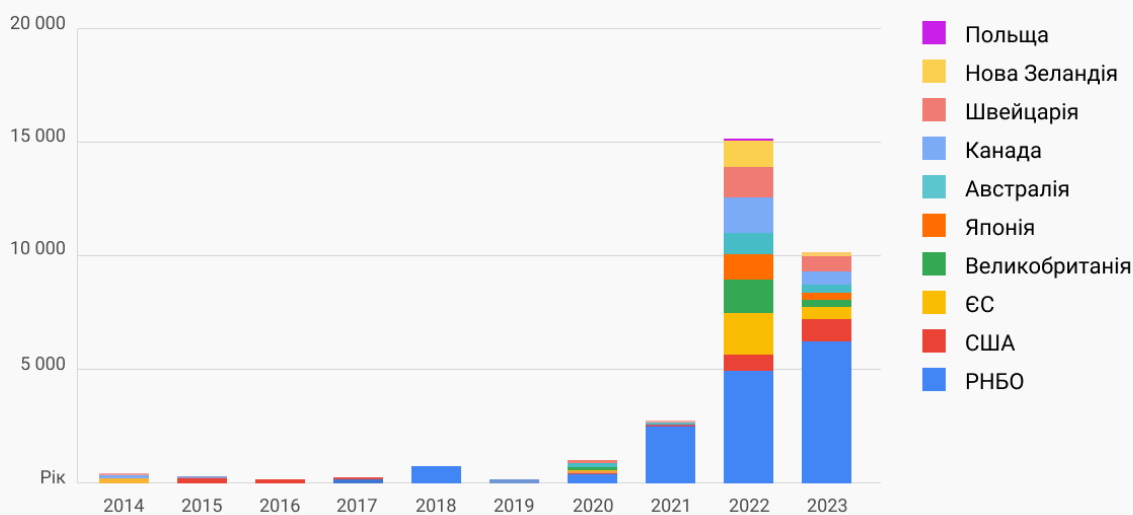
60. United States Imposes Additional Sanctions and Export Controls on Russia in Coordination with International Partners. URL: <https://www.state.gov/united-states-imposes-additional-sanctions-and-export-controls-on-russia/>

61. With Over 300 Sanctions, U.S. Targets Russia's Circumvention and Evasion, Military-Industrial Supply Chains, and Future Energy Revenues. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1494>

ДОДАТКИ

Розподіл кількості українських та міжнародних санкцій за роками

станом на 20.11.2023 р.

Дані: sanctions.nazk.gov.ua
Аналітика: YouControl

YOU
CONTROL

Юрисдикції, що найчастіше впроваджують санкції першими

станом на 20.11.2023 р.

Юрисдикція, що першою запровадила санкції	Загальна кількість юросіб та фізосіб під санкціями	Частка від загальної кількості санкцій*
ЄС	1 087	28,5%
США	1 033	27,1%
РНБО	699	18,3%
Канада	510	13,4%
Великобританія	251	6,6%
Японія	83	2,2%
Австралія	71	1,9%
Швейцарія	53	1,4%
Нова Зеландія	25	0,7%
Польща	3	0,1%
Всього юросіб та фізосіб під санкціями*	3815	100%

*Йдеться про санкції, що є в РНБО та хоча б в одній країні чи в ЄС

Дані: sanctions.nazk.gov.ua
Аналітика: YouControl

YOU
CONTROL